

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ÖĞRETEMEDİĞİMİZ

Türkçe

KEMAL ATEŞ

Cumhuriyet
kitapları

2. BASI

KEMAL ATEŞ
ÖĞRETEMEDİĞİMİZ
TÜRKÇE

Öğretemediğimiz Türkçe

Yayın Hakları

Çağ Pazarlama A.Ş.

1. Bası Eylül 1999

2. Bası Şubat 2000

Yazan:

Kemal Ateş

Genel Yayın Yönetmeni:

Üstün Akmen

Yayın Kurulu:

Alpay Kabacalı

Ataol Behramoğlu

Yayın Koordinatörü:

Naci Özdağlı

Kapak Tasarımı:

Sinâ Çınar

Dizgi ve Sayfa Düzeni:

Serpil Ünay

Düzelti:

Erkan Ünlücan

Satış ve Pazarlama:

Derya Ayyıldız

Baskı:

Çınar Ofset

Matbaacılık, Cilt, Ambalaj, San. ve Tic. Ltd. Şti.

Yayımlayan ve Dağıtan:

**Cumhuriyet
Kltap kulübü**

Çağ Pazarlama, Gazete, Dergi, Kltap Basın ve Yayın A.Ş.

Türkocağı Cad. 39/41(34334) Çağaloğlu-İstanbul

Tel:514 01 96

KEMAL ATEŞ
ÖĞRETEMEDİĞİMİZ
TÜRKÇE

Cumhuriyet
k i t a p l a r ı

İÇİNDEKİLER

Nerelerde, Kimler Türkçeyi Yanlış Kullanıyor?	7
Ders Kitapları	9
Türkçe Bilmeyen Profesörler	13
Gene Ders Kitapları	17
Radio, Televizyon	19
Günlük Konuşmalar	22
Çok Tartışılan Bir Tamlama Yanlış	24
Dil Yanlışları ve Nurullah Ataç	27
Hangi Yanlışlar Yapılıyor?	31
Eşanlamlı Sözcükler	31
Yabancı Dillerin Etkisi	35
Eski Sözcükler	41
Sözcük Seçimi	47
Gereksiz Ögeler	52
Tamlama Yanlışları	56
Eylem Zamanları	58
Ekler	61
Eylemler, Yardımcı Eylemler	65
Deyimler ve Mecazlar	69
Bağlaçlar, Edatlar	72
Tekrar Yanlışları	77
Bozuk, Uzun, Karışık Tümceler	79
Tekillik-Çoğulluk	81
Yakın Anlamlı Sözcükler	83
Çeviri Yanlışları	86
Söz Ekonomisi, Eksilteli Anlatım	89
Moda Sözcükler	91
Zamirler	93
Söyleyiş (Telaffuz) Yanlışları	95
Öz Türkçe	101
Yazım Kuralları	102
Sesçe Benzeşen Sözcükler	106
Dilde Özleşmeyi Karalama Adına Yapılanlar	107
Üniversitelerde Türk Dili Dersleri	110
Son Söz	114
Kaynaklar	116

NERELERDE, KİMLER TÜRKÇEYİ YANLIŞ KULLANIYOR?

Önümde, Türkçe yanlışlarını konu alan yazıları derlediğim büyükçe bir dosya var. Bunlar radyo, televizyon, gazete, dergi gibi çeşitli basın yayın organlarında ve kitaplarda rastlanan dil yanlışlarını eleştiren, düzelten yazılar. Bu yazılardan anlaşılıyor ki, yazarken, konuşurken pek çok dikkatsizlikler, özensizlikler gösteriyoruz; hatta bu yanlışların bazıları Türkçeyi zedeleyecek denli önemli, çarpıcı. Son zamanlarda dilde kirlenmeyi konu alan yazılar eleştiriden de öte, giderek bir çılgılığa dönüştü. İşin asıl acı yanı, bu dil yanlışlarının büyük bir çoğunluğu, dilimiz konusunda çok titiz, duyarlı olması gereken Milli Eğitim Bakanlığı, TRT gibi devlet kuruluşlarınca sunuluyor. Buradan ister istemez şu sonuca varıyor insan: Dil konusunda yetersiz, yeteneksiz olanlarla en çok kamu kuruluşları iş birliği yapıyor. Dil yanlışlarını konu alan yazıları incelediğimizde böyle bir sonuca varmamak elde değil. Bu, işin üzücü yanı... Bir de sevinç veren yanı var: Aydınlarımız dil konusunda en küçük bir yanlışın geçirtilmesine izin vermeyecek denli titiz, duyarlı. Elimin altındaki bunca yazı, her şeyden önce bu duyarlılığın çok somut ve zengin bir göstergesi. Kimler dil yanlışları konusunda yazılar yazmamış ki... Ömer Asım

Aksoy, Nurullah Ataç, Agâh Sırrı Levent, Orhan Veli, Nurettin Ar-tam, Cevdet Kudret, Salâh Birsell, Fethi Naci, Sami Karaören, İlhan Selçuk, Şahap Sıtkı, Emre Kongar, Hasan Pulur, Doğan Hızlan, Hak-kı Devrim, Aydın Engin ve daha niceleri.. Ayrıca okur mektupları bu duyarlılığın çok geniş bir tabanı olduğunu da belgeliyor bize.

Benim derlediğim yazıların, her yüz sayfasından 30'u ders ki-taplarında, 20'si çevirilerde, 15'i dergilerde, 11'i gazetelerde, 7'si ya-zın ürünlerinde, 7'si radyo televizyonda karşılaşılan yanlışlarla ilgili. Ancak son zamanlarda özel radyo ve televizyonların çoğalmasıyla, bu kuruluşlar ilk sıraya yerleşti. Özel radyo ve televizyonların dil ko-nusundaki duyarsızlıkları yüzünden TRT'yi çok arar olduk. Hele de şu geveze sunucuların, pembe dizilerin dili...

En çok eleştirilen yayınlar arasında devletin bastığı (ya da onay-ladığı) kitapların ilk sıralarda yer alması, bozulmanın nerelerden baş-ladığını açıkça gösteriyor. Oysa her şeyden önce bu kitapların Türk-çe yönünden kusursuz olmaları gerekmez mi? Burada sözünü ettiği-miz yazılar, o sonu gelmeyen Osmanlıca-Türkçe, yaşayan Türkçe-öz Türkçe kavgasıyla ilgili değil, apaçık dil yanlış, Türkçe yanlış üze-rinde duran yazılar.

DERS KİTAPLARI

En gülünç, en çarpıcı yanlışlar yukarıda da belirttiğimiz gibi bakanlıkça hazırlanmış, onaylanmış ders kitaplarında. Hem de aklın alacağı yanlışlar değil bunlar. Zaman zaman insan bir ders kitabı değil de, mizah ürünü okuduğunu sanıyor. İşte o kitaplardan biri Orhan Veli'yi pek eğlendiriyor:

Yazar, şiirde geçen bilinmesi güç kelimeleri anlatırken, kulunca sızı mânası veriyor. Hani doğrusunu bilen de şaşırarak, sızıyı bir maddede sanacak, yahut kuluncu bacağında arayacak öğrencilerin çıkmayacağını da Allah bilir.(...)

İlk vazifesi genç nesle Türkçeyi öğretmek olan bu kitaplar - işte burası çok acı- Türkçe yanlışlarıyla dolu. Meselâ şu cümleye bakın:

'Tervih-ül Ervah, hekimlik ve sıhhat koruma esaslarını eski dört unsura, ateşe, havaya, toprağa, suya göre gıda maddelerine, mizaç ve tabiata ait mısralarla anlatır.'

Nasıl? Anladınız mı bir şey? Biz anlamadık. Bozukluğun nerede olduğunu bilsek düzelteceğiz. Ama onu da anlamıyoruz ki. Bununla beraber bize çıkışmalar mümkün. Meselâ derler ki: 'Siz anlamayabilirsiniz. Ama çocuklar, bunu anlamaya mecburdur.' Doğru!

Başka bir sayfada bir nefesin vezni yazılı:

“Yedi heceli olmak”

Cümle bitti. “Yedi heceli olmak neymiş? Böyle cümle olur muy-muş?” falan demeyin. Olumuş ki olmuş. (Güzel Yazılar 1, Yaprak, 01.11.1949).

Orhan Veli’nin bu eleştirisinden anlaşılıyor ki, yetersiz, yetenek-siz insanlara ders kitabı hazırlatmak bizim eski hastalığımız. O gün-den bu güne işler daha da kötüye gitmiş. Bugünkü ders kitaplarında saptanan yanlışların yanında, yukarıdakilerin sözü bile edilmez. Orhan Veli sağ olsaydı şu göstereceğimiz yanlışlar onu daha çok eğlendirir-di. İşte Cevdet Kudret’in bir din bilgisi kitabında saptadığı yanlışlar:

...Abdesti bozan şeyler sayılırken, 1’inci maddede şöyle deniyor:

Önden ve arkadan herhangi bir pislik veya gaz çıkması.

Cümle iki bölümden oluşuyor:

a) Önden ve arkadan herhangi bir pislik çıkması;

b) Önden ve arkadan herhangi bir gaz çıkması.

Arkadan gaz çıkmasını anlıyoruz ama, önden gaz nasıl çıkıyor?

Abdest alma anlatılırken bir yerde şöyle deniyor:

...Bıyığınız sıkça sakalınızın altını ovar, su geçirirsiniz, sakalınız sık değilse altını yıkarınız...

Bıyığın altı “ağız”, sakalın altı “boyun”dur; adı geçen “ilim adam-ları”mız, “Bıyığınızın ve sakalınızın diplerini ovar, oralara su geçirir-siniz” demek istiyorlar herhalde.

Şimdi kitabın en şenlikli yerine geldik.

Namazın altı şartından ikisi olan “necasetten temizlenmek” ve “Setr-i avret” bahisleri çok bilimsel yöntem ve ölçülerle anlatılmış...

Pislik iki kısma ayrılır: Hafif pislik, kaba pislik. Eti yenen hayvanın idran hafif pislik sayılır. İnsanın, eti yenmeyen hayvanların idran kaba pisliktir. Hafif pislik, namaz kılınacak yerin veya elbisenin dörtte birin-den azına bulaşmış ise namaza mani değildir, bundan fazlasına bulaş-mış ise namaza manidir. Kaba pisliğin akıcı olanında avuç içi kadann-dan fazlası namaza manidir, bundan azı mani değildir... (Bir Bakıma, s. 393).

Cevdet Kudret'in gösterdiği bu gülünçlüklerin bir kısmı dil yanlışlığı, ancak bir kısmını dil yanlışlığı mı, yoksa bilgi yanlışlığı mı saymak gerekir, bilemiyorum. "Ağızından çıkanı kulağı duymamak" deyimini sanırım iyi anlatır bu durumu. Ders kitabı yazmak için ortaya çıkan bu adamların ağızlarından çıkanı kulakları duymuyor, kalemlerinden çıkanı gözleri görmüyor. İşte en çarpıcı dil yanlışları da böylelerinin yazılarında görülür. Aynı din bilgisi kitabından yukarıdaki deyim uygun düşen bir örnek daha verelim:

Namazda, vücudun kapatılması farz olan yerler, erkeklerde göbekten dizkapağına kadar (dizkapağı dahil); kadınlarda el, yüz ve ayakların dışında kalan yerlerdir. Namazın sahih (doğru ve makbul) olması için bunları örtmek farzdır. Giyilen şeyin darlığından ötürü avret uzvunun belli olması, namaza engel değildir.

Namazın "sahih olması" için dizkapağının dahi görünmesi sakıncalı da, "avret uzvunun belli olması" sakıncalı değil... Bu ne perhiz, bu ne lahana turşusu.

Sait Faik, yıllar önce ülkemiz için, "Öykü fışkırıyor, öykü!" demiş, öykü bolluğu bir gerçek, ama "mizah fışkırıyor, mizah!" demek daha uygun düşerdi.

MC döneminde yazılmış ders kitaplarının çoğu, dilinden, anlamından gelen gülünçlüklerle doluydu. O ders kitapları üzerine yazılanların, o günleri yaşayanlarca unutulmuş olacağını sanmıyorum.

Yukarıdaki din bilgisi kitabıyla aynı dönemde (1976) yazılan Türk Dili Dersleri'nin dili yönünden eleştirilen kitapların başında yer aldığı sanırım anımsanacaktır. Bu kitabın yazarı bir profesör, hem de dil profesörü. İşte o kitaptan birkaç örnek:

Cümlelerin nasıl oluştuğu şöyle açıklanıyor:

'Cümleler aslında hecelerin arka arkaya sıralanmasıdır.'

Bu açıklamaya göre bir sürü heceyi arka arkaya söylesek tümce kurmuş oluruz

Vurgu bulmak için önerilen şu yöntem de pek ilginçtir:

Kelime her seferinde bir hecesi mübalağalı bir şekilde söylenir.

Hangisi yadırganmıyorsa vurgu o hece üzerinde demektir.

Bu açıklamaya göre vurguları yanlış kullanmakta olan bir öğren-
cinin işin içinden nasıl çıkacağı kestirilemez.

Açıklamalarda insanı şaşırtan ya da güldüren benzetmeler tüm-
celer vardır. Birkaç örnek:

*'Konsonantlar vokallerden daha kabiliyetsiz seslerdir', 'Harf se-
sin elbisesidir', 'Türkçe, dilin en renkli sesleri olan vokaller bakımın-
dan çok zengin, harikulade sadalı bir diktir', 'Onlar -sadasız konsonant-
lar- vokallerin ve sadalı konsonantların arasında seslenir, onlara tutu-
nur, onların sayesinde yüksek sesle duyulur, onların arasında kaynar
giderler.'*

*Dilin bir parçası olarak sesler de canlıdır. Onların da birtakım
huyulan vardır. (İsmarlama Ders Kitapları Üzerine Rapor, TDK Yay.,
Ank. 1976).*

Yazıda Türk dili profesörünün anlatım yetersizliğini, savruklu-
ğunu belgeleyen daha pek çok örnek veriliyor. Bu örneklerin en il-
ginci de şu olsa gerek:

*Bölge ağızlarında edebi dildeki aynı bir sesin hafif nüans farkları
ile söylendiği de olur. Bu nüans farklarını belirtmek gerekir.*

Bu “nüans farkları” sözünü, öğrenim görmemiş birinin ağzından
duymak bile bizi güldürür, değil mi?

TÜRKÇE BİLMİYEN PROFESÖRLER

Yukarıda da görüldüğü gibi, dil yanlışlarını konu alan yazıların önemli bir bölümü bilim adamlarının, profesörlerin yazılarıyla “dili ni bilmeyen profesörler”le ilgili. Dil ve anlatım becerisinden yoksun birinin elinde, bilimin de, bilginin de ne hale düşeceğini insan bu yazıları okudukça daha iyi anlıyor. İsterseniz şimdi biraz daha eskilere gidelim, Agâh Sırrı Levend’in 1.09.1951 tarihli Ulus gazetesinde yayımlanan “Türkçe bilmeyen Profesör” başlıklı yazısına bir göz atalım:

Anadilini bilmeyen Profesör olabilir mi? Bu soruya akıl ve mantığın verebileceği tek cevap şudur: Olamaz! Ancak bu fetva, Türkiye’den gayri yerler içindir. Zira herkes bilir ki, anadilini iyice tasarruf edemeyen hiçbir vatandaş, hiçbir memlekette, değil profesör, doçent veya asistan, hatta lise mezunu olamaz. Ana dilini bilmeyenlerin Profesör olabilmesi, ancak bizde görülmüş garabetlerden, daha doğrusu kerametlerdendir.

Hakikatte, Türkiye’de en az bilinen ve bilinmesi en tabii görülen şey Türkçe’dir. Ciltlerle eser telif ve tercüme etmiş sayılı bilginlerimizin eserleri arasında öyleleri vardır ki, gramer ve sentaks bakımından en küçük bir tenkite bile dayanamaz; o derece yanlıştır.

Türk kültürünün temelini teşkil eden bir dâvâ karşısındayız. Bunun üzerinde dikkatle durmak ve gittikçe genişleyen bu tehlikeyi önlemek lazımdır. Zira tehlike birkaç esere veya biriki şahsiyete münhasır kalacak kadar geçici değildir; salgın bir hastalık halinde, fikir hayatımızın selametini tehdit etmektedir.

Agâh Sırrı Levend, bu girişten sonra, bir profesörün, hem de dil tartışmalarına katılan bir profesörün yazısından örnekler gösteriyor:

1- Cumhuriyet yazarına ısrarı üzerine verdiğim röportaj...

Röportaj vermek...Böyle bir deyim şimdiye kadar ne görülmüş, ne de işitilmiştir.

2- Röportajın sansasyonel bir üsluba, muharriri tarafından verilen edasına bakarak galeyana gelen...

Acaba şöyle mi denilmek isteniyor: "Muharriri tarafından röportaja verilen edaya bakarak onun sansasyonel üslubundan galeyana gelen..."

3- Başta eski dostum "Peyami Safa" olmak üzere "Toplu İğne'ler", "Naim Hazım Onat'lar", "Nurullah Ataç'lar" sanki bir partinin iltizam ettiği ve benim de ona göre hareket ettiğim vehmi ile kaleme sarılarak...

Bu ibare de birkaç türlü yoruma müsaittir. Yazar acaba neyi kastediyor?

4- Bunlara sizin de aynı ruhla, daha açık ve aykırı olarak, kafileye katılacağınızı...

"Bunlara" dedikten sonra, artık "kafileye" lüzum var mı?

5- Beni de defe vurmağa...

"Beni de defe koymağa..." olacak.

6- Bana atfettiğiniz ve atfedilen korkaklığın delili nedir? Buna kati olarak sahip olmadan ortaya sürülmesine ne deneceğini siz söyleyiniz.

"Buna" mefulü, "sahip olmak" fiiline aittir. "Ortaya sürülmesi" fiilinin başına ayrıca "bunun" mefulü getirilmeli ki cümle doğru olsun.

7- Merhum rektörümüz Cemil Bilsel sağ olsaydı onun vasıtasıyla yapılan tehdide nasıl mukabele ettiğimi ve yaptığım tenkitlerin bir gün Dil Kurumu'nu da yola getirerek anormal gayretlerden vazgeçireceğini, yapılan tehdidin lüzumsuz ve yerinde olmadığını, yazılanı dikkatle okursa bana hak vereceğini söyledikten sonra beni kapıya kadar geçirdikten başka bu hatanın düzeleceği teminatında da bulunmuştu.

Demek ki yanlışların yazarı, “nüans farkı” diyen profesör gibi, Dil Kurumu'nu yola getirmek isteyenlerden. Kendi dilini, anlatımını yola getirememiş bu bilim adamının yazısındaki yanlışlardan bir iki örnek daha:

8- Beni fitillendirmeğe...

“Beni fitillendirmeğe”, yani “kışkırtmağa” olacak

...

9- Eski kozasını kırarak nasıl bir kelebeğe döneceğini bilmiyoruz. (Eski kozasını delerek nasıl bir kelebek halinde ortaya çıkacağını bilmiyoruz) şeklinde olması lazımdır. (Levend, a.g.y.).

Agâh Sırrı Levend'in Ulus gazetesinde (24.02.1953) yayımlanmış, bir başka profesörün dil yanlışlarını konu alan bir yazısı daha var, ancak ben daha yeni bir yazıdan alıntı yapmak istiyorum. Prof. Dr. Nezahat Baydur, “Kendi Kendimle Dertleşme” başlıklı yazısında (Cumhuriyet, 22.12.1987) şöyle yakınıyor:

...hangisine öncelik tanımalı bilemiyorum, ama isterseniz elimdeki bilimsel (!) bir kitaptan bazı alıntılar yaparak başlayalım: ‘Mutlu şans’, ‘nem donar’, ‘coğrafi kılık’, ‘mükemmel çayır’, ‘ölü beye ait olmuş olan atlar?’, ‘bey bunlan öldüğü zaman da kullanıyordu’, ‘öylesine büyük ve öylesine umumi’, ‘oldukça mükemmel’, ‘binicilik Orta Doğu sahasının hemen hemen her tarafına verilmişti.’ Evet, evet yanlış okumuyorsunuz, sürdürelim: ‘heyecan sayhalan’ gibi 60 yaşını geçmiş bir kişinin bile ancak sözlüğe bakarak anlayabileceği sayha sözcüğü ya da ‘kanaatin nihayi tasdiki’ (her ne demekse), ‘müteakip asır’ gibi Osmanlıca sözcüklerden oluşan ifadeler yanında ‘Sanatsal açıdan tatmin-kâr’ gibi Osmanlıca Türkçe karması tümceler...

Prof. Dr. Nezahat Baydur'un üniversitelerde son günlerde artan kaliteyi (!) belgeleyen bu yazısından bir küçük bölüm daha okuyalım:

"Yine üniversite ile ilgili düşündürücü bir olaya geçelim: Üniversitede merdivenleri çıkıyorsunuz, yanınızdan başı bohçalanmış (adına türban deniyor) 2 genç kız geçiyor; karşıdan gelen genç, arkadaşlarını elini göğsüne bastırarak 'selamünaleyküm' diye selamlıyor. Düşünüyorum medresede miyiz, yoksa bir Arap üniversitesinde mi? Bu üniversite milli mi?"

Geleceğin bilim dilini de işte bu gençler kuracaklar.

Baydur aynı yazısının bir yerinde şunları söylüyor:

Bir toplum ki, bireyleri kendi anadilini doğru konuşup yazamaz, doğru dürüst bir eğitimden yoksundur -çünkü öğretecek olan kişinin kendisi bilmiyor- peki o toplum nasıl kalkınacak ve nasıl çağdaş uygarlık düzeyine ulaşacaktır?

GENE DERS KİTAPLARI

Bizi dilimiz konusunda uyaran böyle onlarca yazı var elimizde. Şu anlaşılıyor ki, bütün bu yazılanlara çizilenlere, eleştirilere kimse aldırılmıyor. Öyle olmasaydı ders kitaplarının diliyle ilgili eleştiriler bir yerde dururdu, hiç değilse azalardı. Bir zamanlar bu tür eleştirilerin nerdeyse hükümetleri yıpratacak bir etki yarattığı bugün unutulmuş gibi. Oya Adalı'nın gösterdiği şu yanlışlar da günümüzde okutulan ders kitaplarından (Nokta, 20.09.1987).

“Yumurtalar yuvada kalsa idi onlardan yeni kuş yavruları çıkacaktır.” (Hayat Bilgisi, 3'ncü sınıf, Vehime Sevim)

“Okulumuza karşı evlerinde oturanları rahatsız edecek davranışlarda bulunmayız” (Aynı kitap s.10).

“Taşıtları kullananların ve yayaların yollarda uymaları gereken kurallara trafik kuralları vardır? “ (Hayat Bilgisi, 2'nci sınıf, Hüseyin Hüsnü Tekışık)

“Robinson'un gemisi büyük bir denizde batmıştı. Yolcu ve tayfalarından yalnız o, batıp boğulmaktan kurtulabilmişti.” (Sosyal Bilgiler 4'ncü sınıf, F. Sanır, T. Asal, N. Akşit).

“Gazete ve dergilerin yazıları deprem, yangın ve sel baskını olan yerlere giderler.” (Hayat Bilgisi 2'nci sınıf, M. Erdoğan).

Ders kitapları konusunda süregelen bunca eleştiriden MEB yetkililerinin yeterince ders almadıkları, iki öğretmenin (M. Karataş, G. Özakin) kamuoyuna sundukları yeni yanlışlardan anlaşılmaktadır:

İslam küçük sanatı! Yani kitapta yer alanlar İslam büyük sanatı mı oluyor?

- *İrisin taşıdığı renk maddesi değişiktir.*

'İrisin taşıdığı renk maddesi insandan insana değişiktir' demek isteniyor.

- *Vucuda desteklik verir.*

Demek ki 'destek' yetmemiş.

- *Tel akımının geçişine daha büyük zorluk gösterir.*

'Zorluk' değil, 'direnc' olacak.

- *Kadına gösterilen bu eşitliği devlet yönetiminde de görürüz.*

Kadına eşitlik gösterilmez; kadına, örneğin, saygı gösterilir.

- *...Hazreti Muhammed'in hayatından resme kadar her çeşit resme yol açılmıştır.*

Neye yol açıldığını anladınız mı?

- *Uygur devleti meydana geldi.*

Dağ, deniz meydana gelmesi gibi devlet meydana gelmez. (Cumhuriyet Dergi, 14.09.1997).

Ders kitaplarındaki bu “evlere şenlik” yanlışlar sürüp gidiyor.

RADYO, TELEVİZYON

Radyo ve televizyon bize doğru ve güzel Türkçeyi öğretecek kurumların başında gelir hiç kuşkusuz. Böyle olunca da, her spiker, her muhabir, her yapımcı Türkçeyi öğretici durumda olan kişilerden sayılmalı. Bu kadrolara alınacak elemanların Türkçe bilgileri ve becerileri bakımından titiz bir elemeyi geçmeleri gerekir. TRT bu titizliği gösteriyor mu bilemiyorum ama, spikerlerin, muhabirlerin, yapımcıların yukarıda sözünü ettiğimiz eğitim kurumlarından yetiştirilip unutulmamalı. Radyo,televizyon aracılığıyla sunulan dil yanlışlarına Julide Gülizar'ın bir açıkoturumda eleştirdiği yanlışlarla başlayalım:

- Müzikle çok küçük yaşlarda aşına oldunuz... (TRT muhabiri).
 - Yaşın çok ufak tefek ama... (TRT muhabiri).
 - Evliliğinizi kırk yıl yaşatmak için ne tip fedakârlıklarda bulundunuz? (TRT spikeri).
 - Klasik, ama çok bilinen bir eser... (TRT spikeri).
 - Denizlerimiz rüzgârlı geçecek... (TRT spikeri).
 - Uzun zamandır ekranda olmayan bir sanatçı. (TRT spikeri).
 - Lütfen cevabınızı alalım. (TRT spikeri).
- Şahap Sıtkı'nın yazdıklarına göz atalım bir de:

Bir ara dostum Hikmet Feridun, spikerlerin yanlışlarını yazıyordu. Hem Türkçelerini değil, İngilizcelerini. Onca çok eleştirdi ki, sonunda bıktı vazgeçti. Epeyce oluyor, boş bir zamanımdı, bir dinleyeyim dedim. O, nereye baktığı belli olmayan genç bir spiker konuşuyordu. Ünlü Fransız ressamı Césanne'a, Cez-zanne demez mi? Bir başkası, gene ünlü bir Fransız şairine, Rimbaud'ya, i'yi e okuyarak değil, düpedüz Rimbo demez mi? Hadi bunlar yabancı adlar, ya hakeme hâkem, kabul yerine kaabil diyenler mi ararsın? (Mehmet Kemal'e yazdığı bir mektuptan, Cumhuriyet, 05.09.1988).

Dil yanlışları konusunda yazarlarımız kadar, okurların da çok duyarlı olduğunu kimi gazetelerde yayımlanan mektuplardan anlıyoruz. İşte bir okur televizyonda uzun bir süre söyleşiler yapan -üstelik dilci, edebiyatçı olarak tanınan- bir konuşmacıyı şöyle eleştiriyor:

Sayın K. Türkçeyi de bilmiyor, bir yabancı gibi konuşuyor. Osmanlıcaya hayranlık duyuyor, ama uzatılarak söylenmesi gereken; rabıta, millî, tesanüt, cazibe, hâkimiyet benzeri yabancı sözcükleri kullanırken gülünçleşiyor...

Tümceleri düşük, bozuk, kaşık. Yakalayabildiğimiz örnekleri verelim: 'Almanlar yumuşak usul davranıyor' diyor. Yumuşak usul olmaz, usulle olur. Ayrıca usul sözcüğü davranış kavramını da içerdiğinden, 'usulle davranıyor' demek yanlıştır.

'Almanlarda vatandaş şuuru gelişmiştir' diyor. Şuur, soyut bir kavramdır. Vatandaş ise etiyle kaniyle capcanlı bir insandır. Öyleyse 'vatandaş şuuru' değil, 'vatandaşlık şuuru gelişmiş' demeliydi.

'Bizim vasıflanmamızın da bu gibi vasıfların üstüne olmasını tercih ederim' diyor. Sayın K., ismin hallerini de mi yerinde kullanamıyor, 'üstünde' demiyor, 'üstüne' diyor. Aynı tümcede 'tercih ederim' sözlerini de yersiz kullanıyor. Niteliklerimizin üstün olması tercih edilmez, dilenir, istenir, umulur, beklenir. (Bir okurun M. Ekmekçi'ye yazdığı mektuptan, Cumhuriyet, 23.07.1987).

Dinleyenleri böylesine rahatsız eden bay K., kimi çevrelerce dilci, edebiyatçı ve iyi bir konuşmacı diye ortalığa salıverilen kişi-

lerden sadece biri. Yirmi altı yıldan beri üniversitede Türkçe dersleri okutuyorum, doğrusu dilimizi böylesine kötü kullanan öğrenciye rastlamadım.

GÜNLÜK KONUŞMALAR

Dil yanlışlarının eleştirilip düzeltildiği yazılardan bir bölümü de günlük konuşmalarla ilgili. Burhan Arpad'ın, “evet” yerine “oldu” denmesini eleştiren bir yazısını anımsıyorum şimdi, hele de hanımların “oldu, oldu” demeleri onu pek sinirlendirmişti. Dil yanlışları konusunda gereken duyarlılığı gösteren yazarlarımızdan biri de İlhan Selçuk. Türkçedeki ses uyumu karşısında, yabancı sözcüklerin durumu, Türkçenin belki de en güncel sorunlarından biridir. Dil konusunda gerçekten saygın bir kurum olmadıkça, bu sorunlar, bu şaşkınlıklar sürüp gidecektir.

“Ne yapalım ki çoğu yabancı sözcük, Türkçede ses uyumu çabasıyla değiştiriliyor, terorist, terörist'e dönüşüyor; siluet de silüet oluyor. En iyisi bilgiçliği bir yana bırakıp sözcüğün Türkçesini kullanmak değil mi? Olmuyor işte! Yabancı sözcükler dilimize yerleşiyor, yanlış söylenip okundukça da yanlış yaygınlaşıyor, eski deyimle “galat-ı meşhur” niteliği kazanıyor ve ünlü gerekçesini de yaratıyor:

- Galat-ı meşhur, galat-ı meşrudur.

Televizyon artık folklor'u folklör yaptı; ama bu da ses uyumu yüzünden değil ki...

Fransız demiş ki:

- l'lerin üstündeki noktaları koyun!..

Biz l'nın üstüne de nokta koyuyoruz.

Söz gelimi inkılâp sözcüğünü çoğu zaman yanlış yazıp söylemiyor muyuz?

Inkılâp "kalbetmek" değiştirmek, dönüştürmekten geliyor; ama sözcükteki i'nın üstüne nokta koydun mu, anlam değişiyor; Osmanlıcada uydurulan inkılâp, kelp'ten türetilmiş; kelp, "köpek" demek...

Inkılâp da "köpekleşmeyi" vurguluyor. Nitekim l'nın üzerine noktayı koyduğumuzda inkılâp'ı, inkılâb'a çeviririz, daha açıkçası Atatürk devrimini kökünden değiştirip köpekleşmeye dönüştürürüz.

...

Fransız "l'lerin üzerine noktayı koyun" demiş ya, biz vur deyince öldürürüz, l'lara da nokta koyarsanız, hatta bu da yetmez, ö'lerin üzerindeki çift noktalar da yetmez, o'lara, u'lara da nokta koyarsanız. Terorist'i terörist, tirbuşon'u tirbüşon, transistor'u transistör, folklor'u folklör yapmamıza kimse alınmasın. (Cumhuriyet, 05.12.1987).

Günlük konuşmalar içinde en çok yanlış yapan kesimin başında politikacılar yer alıyor. Bundan sonraki bölümlerde politikacılarımızın konuşmalarından çokça örnekler var. "Pompei'nin son günlerinde de böyle bir dil bataklığı var mıydı?" diye soran Cemal Süreya'yı en çok onlar kızdırmışlardı.

ÇOK TARTIŞILAN BİR TAMLAMA YANLIŞI

Özellikle radyo ve televizyonda çokça rastladığımız yaygın bir tamlama yanlışı üzerine Sami Karaören (Türk Dili Der. Mayıs / Haziran 1988) şunları yazıyor:

“Eski Milli Eğitim Bakanı”, “Eski Türk Uygarlıkları” diyecek yerde “Milli Eğitim Eski Bakanı”, “Türk eski uygarlıkları” diyorlar. Bu yanlıştın üzerinde, Rıza Zelyut 12 Mart günlü Hürriyet gazetesindeki “Türkçe Bu Değil” başlıklı yazısında, benden önce durduğu ve çok güzel belirttiği için, onun yazısını severek aktarmakla yetiniyorum. Zelyut’un “Türkçe Bu Değil” başlıklı yazısı şu:

...

Bilindiği gibi Atatürk adına iki yıldır verilen uluslararası bir başarı ödülü var... Bu ödülün adını, basında “Atatürk Uluslararası Başarı Ödülü” olarak okuduk. Araştırmamız sonucunda (Kaynak olarak bu kurumun bültenlerine bakılabilir.), bu adın, dilimizi yönlendirme görevini üstlenen Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu tarafından verildiğini saptadık.

Burada Türkçenin kurallarından birisini verelim: “Belirsiz ad tamlaması biçiminde oluşmuş söz öbeklerinin arasına sıfat girmez...” Örneğin; “yeni sınıf kapısı” denilir de “sınıf yeni kapısı” denilmez. “Ulus-

lararası Mimar Sinan Sempozyumu" denilir, de "Mimar Sinan Uluslararası Sempozyumu" demek yanlış olur. Çünkü, "uluslararası" sözcüğü, bu tamlamalarda sıfat görevindedir.

Bu bağlamda düşünülüyönde, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'nun ulusal önder Atatürk için koyduğu ödölün adını "Atatürk Uluslararası Barış Ödölü" biçiminde belirlemekle hata yaptığı anlaşılır. Bu ödölün, Türkçeye uygun adlandırılması, "Uluslararası Atatürk Barış Ödölü" biçiminde olmalıydı.

Bu konudaki tartışmalarda uzun kurum adları üzerinde pek durulmuyor. Örneğin, "Ankara Atatürk Anadolu Lisesi Müdürü" tamlamasında "eski" sıfatı nereye getirilmeli? Anlaşmazlık ve sorun daha çok bu örneklerde. Kimi durumlarda dilbilgisi kurallarıyla "dil zevki" arasında bocalıyoruz.

Dil yanlışlarına gazete ve dergilerin son günlerde daha çok yer ayırmaları sevindirici bir gelişme. Gerek çevremizdeki günlük konuşmalarda, radyo ve televizyonlarda, gerekse basılı araçlarda karşılaşılan Türkçe yanlışları konusunda yapılan uyarıların elbette yararları görülecektir. Ancak bu yanlışların genel bir söyleyişle, dildeki bu kirlenmenin bizi ülkenin hangi gerçeklerine götürdüyödür önemli olan. Dil yanlışlarını tek tek göstererek sağlıklı ve köklü sonuçlar alınacağını düşünmek, bataklığı kurutmadan sinekleri tek tek öldürmeye benzer. Bu nedenledir ki kimi yazarlar, dil yanlışlarını başta eğitim kurumları olmak üzere, dil ve bilim ile ilgili kurumlardaki yetersizliğin, uyuşukluğun ve bozulmanın göstergesi sayıyorlar.

Devlet kurumları her şeyden önce Türkçeyi öğretmek durumunda olan elemanların (öğretmen, öğretim üyesi, kitap yazarı, spiker, muhabir, yapımcı, sunucu vb.) seçiminde gereken titizliği göstermelidir. Kitap yazdırmak, kimi iktidarlarca yandaşlarına adeta ulufe dağıtma yolu olarak görölmüş, devlet bu konuda sıradan bir okurun duyarlılığını bile göstermemiştir. Bazı mesleklerde Türkçe becerisi, dil yeteneği her şeyin üstündedir. Uzman diye ortaya çıkanların, dil yetersiz-

likleri yüzünden nasıl gülünçleştiklerini gösteren sonsuz belgeler var elimizde. Başta Milli Eğitim Bakanlığı, Kültür Bakanlığı, TRT ve  niversiteler olmak üzere, özellikle devlet kuruluşları bu gerçeği iyi anlamalı. Anadilini kullanmada gereken beceriyi g steremeyenlerin,  ğretim  yesi, kitap yazarı, spiker, muhabir olması gibi “garabetler”, daha doğrusu “kerametler” son bulmalı. Kimi yazarları “Pompei’nin son günlerinde de böyle bir dil bataklığı var mıydı?” diye insanı irkilten sorular sormaya yönelten bu durum, hangi yanlış politikaların ürünü ise, bir an önce araştırılıp ortaya çıkarılmalı ve bu yanlış politikalar bir an.önce terk edilmelidir.

Nurullah Ataç adının bile unutturulmaya çalışılması, o yanlış politikalarından sadece biridir.

DİL YANLIŞLARI ve NURULLAH ATAÇ

Dil yanlışları konusunda yazarlarımız öteden beri belli bir duyarlılık içinde olmuşlardır. Bu duyarlılığı gösteren yazarlar arasında Ataç'ın ayrı bir yeri vardır. Okuyup tartıştığı yazıların içeriğinden önce dilini değerlendirir, küçük bir anlatım kusurunu, özensizliği görmezlikten gelmez, yanlışları hemen düzeltmese bile, size sezdiriverirdi. Kendi yazısına da zarar vermeden, büyük bir incelikle, ustalıkla yapardı bunu. Behçet Necatigil, Haldun Taner, Sabahattin Kudret Aksal, Salah Birsel gibi edebiyatımızın büyük ustalarına bile, gençlik yıllarında o eşsiz dil beğenisiyle yol göstermiş, yanlışlarını düzeltmiştir.

Son günlerde “dilde kirlenme” diye de nitelendirilen bozulmanın, yozlaşmanın nedenleri arasında Ataç gibi bir yazarın yokluğunu da düşünüyorum ben; yokluğundan öte, böyle bir yazarın adı kimi söz-lüklerden silindi, okullarda okutulması konusunda kuşklar uyandırıldı. Ataç'ın yazıları dikkatlice incelendiğinde görülecektir ki, dildeki kirlenmeye karşı savaşım, onun yazarlığının çok önemli bir boyutudur. Dilimizdeki yozlaşmanın, bozulmanın arttığı şu günlerde, Ataç'ı unutmak, unutturmak değil, onu çok daha iyi anlamak zorundayız. Bu nedenle onun gösterdiği dil yanlışlarından birkaç örnek vermek istiyorum.

Şu reklamdaki “Bu, bu nedir bu?” sözleri sizi de gülümsetiyor, değil mi? Türkçe konusunda biraz duyarlıysanız: hem gülüyor, hem canınız sıkılıyor olmalı. Bakın “bu” zamiriyle ilgili olarak Ataç bizi yıllar önce uyarmış:

Bu ismiydi onun... Böyle Türkçe mi olur? Fransızca düşünüyor: c’était son nom, sonra da Türkçe yazdığını sanıyor. Bu zamirini Türkçeye Edebiyat- Cedideciler getirdi, bir lüzum varmış gibi... Şimdi bakıyorsunuz, yazarlarımız arasında: “Bir nisan günüydü” yerine “Bu bir nisan günüydü” diyenler çıkıyor. Böyle şeyleri görünce hırşımdan ağlamaklı oluyorum. Türkçeyi beğenmiyorlarsa, Frenklerin söyleyişine, düşünüşüne o kadar hayranlarsa, bıraksınlar efendim Türkçeyi... Türkçe yazacaksınız diye zorlayan mı var? (Günlerin Getirdiği, s. 21).

Ataç, yabancı dillerin etkisiyle ortaya çıkan bu zevksizlikleri, yanlışları sergilerken, hem biçim olarak, hem anlamca en çok yabancı sözcüklerde yanlış yaptığımızı kanıtlıyor bize. Çünkü kökünü bilmiyoruz o sözcüklerin. Anlamını çok iyi bildiğimizi sandığımız yabancı sözcükleri bile çoğu zaman yanlış kullanıyoruz:

İngiltere’de büyük bir at yarışı olmuş, yarış kazanan atın sahibine kraliçe Elizabeth bir kupa veriyor: “Kraliçe kupayı takdim etti.” diyor filmi Türkçe yorumlayan. Dilimiz bu hale düştü işte. Bir kraliçe takdim ediyor. Bu sözü söyleyen kişi kimdir? Ne bileyim ben, zıpının biri, takdim etmek, sözünü vermek sözünün kibarcası sanıyor, merak etmez duyduğu sözlerin anlamını. (...) Takdimin ancak küçükten büyüğe olacağını, bir ecenin uyruklarına takdim etmeyeceğini, ancak vereceğini, bağışlayacağını, ihsan edeceğini nereden düşünsün? (Günce, s. 79).

Buna benzer bir örnek daha:

“Asilzade bir aile sözüne ne buyurursunuz? Kişi asilzade olur, soy asil olur.” (Günce, s. 98).

Yazık ki yabancı sözcük düşkünlüğünü en çok devlet adamlarımızda görüyoruz. **Yakın, yakından** demek varken, bu sözcüklerin daha kibarcası sandıkları için midir, **yakîn, yakînen** diyenler var; **porte** yeri-

ne **portre** dedikleri gibi. “Cay-ı sual” yerine “car-i sual” diyen Turgut Özal’ın yanlışını Uğur Mumcu (Milliyet, 11.02.1992) düzeltmişti.

Dilimizde en çok yapılan yanlışlardan biri de “tekil-çoğul” uyumsuzluğudur. İşte Ataç’ın yaptığı bir düzeltme:

“Bay V. M. yazarken dikkat de etmiyor... Kendine ülkü edinen dergiler denir mi? (Dergilerde, s. 26).

Türkçede eylem zamanlarında da çokça yanlış yapılır; usta yazarların, usta çevirmenlerin bile eylem zamanlarını kullanırken zorlandığı görülür. Ataç bu tür yanlışlara da dikkatimizi çekiyor:

“Birkaç satır alıyorum kitaptan: Kajsa küçüklerle oynamak istemiyor, onlara bir tatlı söz bile söylemiyor, sonra ne masal, ne de türkü biliyordu. Şüphesiz onları hırpalamıyor, ama, ne çare şamata ve haşarlıktan hoşlanmıyor (...) Bir yabancılik kokusunu duymuyor musunuz bu Türkçede? Bir kere hal ile yazılmıyacaktı, müzari ile, geniş zaman ile yazılacaktı: Küçüklerle oynamak istemez, bir tatlı söz bile söylemezdi onlara. Sonra da ne masal bilirdi, ne türkü...” (Günce, s. 116).

Ataç, her konuda “bize aşılana” bir yana bırakıp, yeni baştan düşünmemiz gerektiğini söyler. Dil kurallarının kitaplardan, yazı dilinden çıkarılamayacağı düşüncesindedir o. Çünkü yüzyıllardan beri yazı dilimizi, Türkçeyi sevmeyen, beğenmeyen, bayağı sayan yazarlar kurmuşlardır. Halkın konuşmasıyla ilgilenmemişler, halkın kullandığı sözlerden de, cümle yapılarından da kaçmışlar, cansız bir dil uydurmuşlardır. (Günce, 1971, s. 180). Elbette böyle bir yazı dilinden çıkarılan kurallar üzerinde yeni baştan düşünmek gerekir. Yazı dili ile konuşma dilini birbirine yaklaştırma eylemi, Ataç’la birlikte yeniden güçlendi, yeni bir boyut kazandı. Süslü sözlerle düşüncelerin, söylediklerinin yavanlığını örtmeye çalışanlar, onun gözünden kaçmazdı. Yazılarında bu anlayışı yeren, eleştiren, düzelten sayısız örnekler bulabiliriz.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, dil yanlışlarına karşı savaşım, Ataç’ın yazarlığının çok önemli bir boyutudur. Herkesin dilde kirlen-

meden yakındığı şu günlerde, Ataç'ı bir kez daha okumak gerektiğine inanıyorum. Okumalıyız ve yeni kuşaklara sevdirmeliyiz onu. Yalnız Ataç'ı mı? Türkçenin tüm ustalarını elbette. Dilde kirlenmeye karşı savaşım, ancak böyle başarıya ulaşabilir.

HANGİ YANLIŞLAR YAPILIYOR?

EŞANLAMLI SÖZCÜKLER

Eşanlamlı sözcükleri ayrı anlamda sözcüklermiş gibi aynı cümlede kullanmak, sıkça rastladığımız anlatım yanlışlarından. "Yakın alaka ve ilginize" diye başlayan konuşmaları çokça duyarız. Dalkavuklara yalnızca "saygı" sözcüğü yetmez, böyleleri "saygı ve hürmetlerini" birlikte sunarlar. Sıkça parti değiştirmekten kafası iyice karışmış, başı dönmüş bir milletvekilinin şu sözlerinde yanlışın her türlü var:

Partimin fikir ve düşüncelerini ifade etmiş olmaları görüşlere ait şahsi görüşlerimi ifade imkânını bana tevcih etmiş olduğunuz için evvela siz sayın medya mensuplarına teşekkür etmeyi bir vazife ittihaz kabul ediyorum...

Aydın Engin şöyle eleştiriyor bu konuşmayı:

...fikir ve düşünce sözcüklerinin eşanlamlı olduğunu mu söylersiniz, cümle düşüklüğünü mü sergilersiniz, 'yazılı basın' dediğine göre, bunun 'yazısız'ının nasıl olacağını mı sorarsınız? (Cumhuriyet, 06.07.1996).

Edip Emil Öymen de bir yazısını (Cumhuriyet, 23.10.1993) TV haberlerindeki yanlışlara ayırıyor:

“Bir haberden: Cumhurbaşkanlığı sorunu meselesi...”

“Gelecekte istikbali olan bir gencimiz...”

“ Atmosfer ortamı havasında...”

Edip Emil Öymen, aynı yazısında “ülkemizin en tepesinin bir altındaki” bayan yöneticinin şu sözlerini aktarıyor:

“safhasına girme aşamasına geldiğinde...”

Türkçenin gelişen gücüne, zenginleşen anlatım olanaklarına karşın hâlâ “nüans farkı” diyen yazarlar var. Şu tümce üstelik konuşma sanatını öğreten bir kitaptan alınmıştır:

“Hedef alınan halk gruplarındaki nüans farkları gözetilerek özel seçimler yapılacaktır. “ (G. Evliyaoğlu, Konuşma Sanatı).

Bir mizah dergisinden aldığımız aşağıdaki tümcedeki “sözlü mülakât” tamlamasının mizahi bir amaçla kullanılmış olabileceğini de düşündük:

“Sekiz kişinin alınacağı, bin kişinin katıldığı yazılı kısmını üçüncü olarak kazanmıştım.(...) Önümde sadece sözlü mülakat vardı.” (Uğur Belovacıklı, Gırgır Dergisi, 11 Ekim 1987).

Ali Türkseven’in “Televizyondaki Dil Yanlışları” (Öğretmen Dünyası, Temmuz 1992) başlığını taşıyan yazısında, eşanlamlı ya da yakın anlamlı sözcüklerle yapılan bu tür yanlışlara örnekler de veriliyor:

Başbakan Süleyman Demirel 10.01.1992 akşamı TV Haberlerinde gösterilen konuşmasında ‘Türkçe dilleri’ diye bir tamlama kullandı. Türkçede bir ulus adının yanına -ce eki getirilerek dil adları türetilir.(...) Türkçe de Türk dili demektir. ‘Türkçe dilleri’ tamlaması yanlıştır.

Aynı yazıda sunulan bir başka örnek:

“Büyük bir **özlemle**, büyük bir **hasretle** merhaba!” (Ülkü Erakalın, TV 1, 01.02.1992).

Altı çizilen sözcüklerden biri gereksizdir.

Nurullah Ataç’ın gösterdiği dil yanlışları içinde bu tür yanlışlara sayısız örnekler var:

Saygı - Hürmet

Bugünlerde bir gazete ‘saygı ve hürmet’ diye yazmış, ben okumam o gazeteyi, Nurettin Artam’ın bir yazısından öğrendim. Nurettin Artam alay ediyor. Elbette alay edilecek şey. Ama yalnız bu gazete mi bunu yapan? Dil değişmesini istemeyenlerin çoğu, belki de hepsi böyle yazıyorlar. Kullandıkları sözlerin anlamını düşünmüyorlar, o sözlerin anlamı üzerinde durmuyorlar da onun için. (...) saygı ve hürmet’in bir anlama geldiğini düşünüp yalnız birini kullanmak, ne dediğini bilen, bir şey söylemek için konuşan kimsenin işidir. (...) Bakın bütün edebiyatımıza, şöyle güzeldir, böyle güzeldir diye övülen şiirlerimizi okuyun, hepsi de bu biçim sözlerle dolu değil midir? ‘Azm-ü cezm-ü rezm etti’ diye yazı yazma bizde uzun zaman bir ustalık sayıldı, ‘saygı ve hürmet göstermek’ diye yazanlar işte o geleneğin yetiştirmeleridir. Bizde doğru yazı, gerçekten güzel yazı, eskiden kalma bütün kitapların kapanmasından sonra başlayacaktır. (Günce, s. 80).

Hürriyet - Özgürlük, İstiklal - Bağımsızlık

Hürriyet’i de, istiklal’i de bağımsızlık’la karşıladığımızı nereden çıkarıyor Bay Atalay Yörükoğlu? İstiklal’e bağımsızlık, hürriyet’e özgürlük diyoruz. Hal ile vaziyet için de durum’dan başka konum var, daha başkalarını da bulabilir. (Dergilerde, s. 249).

Peşinde - Arkasında

Bay Salâh benim sevdiğim kimselerdendir, şiirlerini de, denemelerini, eleştirmelerini de, Günlük’ünden çıkarıp Yenilik’e verdiği parçaları da ilgi ile okurum. Kendisinden bir dileğim olacak: Ne olur, şu peş sözünü kullanmasın, benim en sinirime dokunan sözlerden biridir. “Güzellik peşinde koşmak” diyeceğine “Güzellik arkasında koşmak” desin. Farsçanın “piş” sözünü almışsınız, “peş” yapmışsınız. Anla-

masını da değiştirmişiz, “ön” demekken “arka” anlamında kullanıyoruz, dilimizde ne yeri var onun, atıveririz. (Dergilerde, s. 148).

Kaygı - Endişe

Önce Vedat Günyol’un diline takılacağım: ‘Şahsiyet kaygısı, kendini ifade endişesi’ diyor. İfade sözünü hiç sevmem, ama ona dokunacak değilim, ben bu yazıda kaygı ile endişe’yi bir türlü içime sindiremedim. Ne ayırım var **kaygı** ile **endişe** arasında? Burada bana ikisi de bir anlamda geliyor.(...) Köhne edebiyat kurallarına boyun mu eğiyor Vedat Günyol? (Dergilerde, s. 64).

Sonbahar - Güz

Bir de şunu sorayım: Neden yazısının adı güz değil de sonbahar? Güz sözünü kullanmaktan kaçınmıyor; “...sonbahar seması gibi uçuk renkli, güz rüzgârı kadar titrek ahenkli...” Birinden birini seçsin bunların: Ya sonbahar ya güz. Hele o cümlede güz, sonbahardan başka bir şeymiş gibi geliyor insana. (Dergilerde, s. 21).

YABANCI DİLLERİN ETKİSİ

Yabancı dillerin Türkçe üzerindeki etkisini konu alan pek çok yazı yazıldı. Aydın Engin “Dil Kirlenmesi” başlıklı yazısında Türkçenin durumunu şu satırlarla anlatıyor:

Günlük yaşamda dil kirlenmesinin her türünü görmeye alıştık. Büyük kentlerin özellikle alışveriş bölgelerinde Türkçe artık kirlenmeyecek durumda. Çünkü Türkçe buralarda kesin olarak kovuldu. Örneğin İstanbul Nişantaşı’nda, Taksim çevresinde, Şişli’de, Etiler - Levent yöresinde adı Türkçe olan bir mağazaya, bir kahveye, bir lokantaya rastlamak artık mümkün değil. Oralar artık çağ atlayan Türkiye’nin Türkçeden ‘kurtarılmış’ bölgeleri. (Cumhuriyet, 06.07.1996).

Yabancı dillerin Türkçe üzerindeki etkisini konu alan yazılar, eleştiriden de öte, giderek bir çılgılığa dönüştü. Rüştü Şardağ’ın “Vah Türkçemize” başlığını taşıyan yazısı, o çılgılığa dönüşen yazılardan biri:

Gencecik yazarlarımızda, Osmanlıca Türkçesinde çoktan unutulmuş sözcüklerle Frenkçe patlatmak hastalığı başladı. Bir yazar “acilen”i, “acilen”e dönüştürmüş. Eski dil kurumunun yerleştirdiği ve tutturduğu “ivedi” neden kullanılmaz? Hele hele son birkaç yıl içinde, önce siyasilerimize, onlardan örnek alan gençlerimize Fransızca ve İngilizce sözler geviştirerek kurum satma hastalığı bulaştı. Her akşam te-

levizyonlarımızda boy gösterenler, güzelim Türkçeleri dururken ne diye yabancı sözcükleri atsineği gibi ekranda zıplatır ya da yazarlarımız cümleleri arasına sıkıştırırlar? “En az”, “en küçük”, “küçücük” diyecek yerde, “minumum” tafrasına gerek var mı? Hafta içinde, kanalını anımsıyamıyorum, genç ve körpecik bir oğlumuz, sunucu hanım kızımıza, “Aktivite kazandırmak istiyoruz” diyor. Fransızca activite’nin karşılığı olarak “etkinlik”, “canlılık” gibi sözcüklerden birisini olsun kullanamaz mıyız? (Milliyet, 16.02.1992).

Dükkân adları hızla değişirken, onların içinde satılan nesnelerin adları değişmez mi? Dr. Erdal Atabek’in deyişiyle “köfte” yavaş yavaş taşı tarağı topladı. Hamburger’in başı çektiği burger saltanatı cızburger’le, cazburger’le, kızburger’le, kazburger’le sürüp gidiyor.

Ünlü restoranların listelerinde uzun zamandır Türkçe bir yemek adı bulmak olası değil. Chatobriand’lar, çeşitli steak’lar, çeşitli garnitür’ler özel bir kültür oluşturuyorlar. Belki çorbalarımız henüz бүтүнүлө soup olamadı. Bereket versin ünlü işkembe çorbası şimdilik rakipsiz. Ama çorbaların dışına çıkınca köylü olmadığınızı kanıtlamanız gerekiyor.

İçtiklerimize gelince elimizde bir su kaldı, bir de ayran. Limonatayı da unutmayalım. Su’yun water, sodanın mineral olması da yakındır. Ama cola’ların saltanatı yanında su nedir ki? İkiz kardeşler Cola, Pepsi’nin çekişmesinde birini seçmek modern olmanın gereğidir.

Sanırım ekmek ve su gibi sözcükleri koruma altına almanın zamanı geldi de geçiyor. Ev gibi oda gibi sözcükler yavaş yavaş hause ile room’a dönüşüyorlar. İngilizce eğitim yapan kurumlarımız da çok şükür artarak school’larımız, class’larımız da oldu. Çocuklarımız bile ayrılırken tek sözcükle bay demeyi öğrendi. (Cumhuriyet, 19.08.1995).

Bu yabancı sözcükleri bilen de bilmeyen de kullanınca, daha başka güçlükler ortaya çıkıyor:

Biri karisör biri karuser biri de karasür üretmiş. Cafe’nin önündeki kaldırımları onarıyorlar. Gecikmiş bir HABİTAT etkinliği daha

yani. Belediye de bir tabela asmış: Trotuvar ve bordur düzenlemesi. (...) Güzelim kaldırım sözcüğünün suyu mu çıktı da oraya trotuvar yazmışsınız. (A. Engin, Cumhuriyet, 06.07.1996).

Trotuvar'la bordür'e ses çıkartmazsanız, elbette ardından viadük de gelir. Şu yakınmalar da yurduna Türkçe özlemiyle gelen bir gurbetçinin:

İkinci Boğaz Köprüsü açılmış, üstünden geçelim, bir görelim diyoruz. Keşke demez olaydık. Koca koca mavi yol göstergelerinin üstünde "Molla Gürani Viadüğü, Akşemsettin Viadüğü" yazıyor. Güler misin, ağlar mısın? ...Türkçede 'Üstgeçit yolu, direklerüstü yol' vb. demez mi? Kim bulur viadukt sözcüğünü ve yumuşak g ile yazdınır Türkçeye uydurmak için. (Edis Bengi - Akyürek, Cumhuriyet).

- *Jeton iade holü*

- *Figüre malzeme (çakıl demiyorlar nedense?)*

- *Refüj vidanjör vb.*

Garsonlar bile bu gurbetçimizin Türkçe konuşmasına izin vermiyorlar:

Güneyde yeni yeni tanınan, yabancıların beğenip geldiği (...) bir köy kahvesinde büyük bardak çay istiyorum. Trabzon'dan buraya gelerek yazın biraz para kazanmak isteyen 18 - 20 yaşlarında gösteren delikanlı 'duble çay mı abi?' diye düzeltiyor.

Ali Türkseven'in "Televizyondaki Dil Yanlışları" başlığını taşıyan yazısında (Öğretmen Dünyası, Temmuz 1992) sıraladığı yanlışların bir kısmı yabancı dillerin etkisiyle ortaya çıkan dil yanlışları. "Yazışmanın koşulnamesi" diyen bir bakanı eleştiriyor yazar. Çeviri ko-kan şu tümceyi de düzeltiyor:

"Sen de benim gibi Rejoice yap.(...) Türkçeye uygun söylenişi şöyledir: Sen de benim gibi Rejoice'la yıka."

Hasan Pulur, Türkçenin özellikle yabancı dillerin (İngilizcenin) etkisiyle nerdeyse "yardımcı bir dil" haline getirilmesinden yakınan yazarların başında yer alıyor:

Kuzulann Sessizliği'ni seyreden delikanlıya göre film süper'dir, bi-

zim Malatyalı karpuzcu da 'Kesmece bunlar, süper bunlar!' diye nara atmaktadır. Dondurmanın adı 'ice cream'dır...

Hele Türkçeyi doğru dürüst konuşamayan politikacının, bir konuyu soran gazeteciye 'Veyt end sil' diye karşılık vermesini unutabilir miyiz? Sanki 'bekle ve gör' dese ayıp olacak. (Milliyet Gazetesi, 24.7.1992).

Ülkemizin en az yazarlar kadar dil konusunda duyarlı yöneticileri, devlet adamları da oldu. Atatürk'ü kuşkusuz en başta anmak gerekir. "Üçgen" gibi kimi geometri terimlerini o türetti. "Gelenek" sözcüğünü türeten İsmet İnönü, dışalım ile yurdumuza gelen nesnelere daha gümrükteyken Türkçe adlar konulmasını istemiş. 1940'lı yıllarda yurdumuza giren tarım makinelerine bu anlayışla Türkçe adlar verildi: **Biçerdöver**, **ekerbiçer** sözcükleri bu anlayışın dilimize armağanıdır. Tıpkı son yılların **bilgisayar** sözcüğü gibi. Ancak bu anlayışa uzun süre bağlı kalınmadı. Sami Karaören **mibzer**, **mikser**, **fön**, **krema**, **minibüs** gibi yabancı sözcükleri sıraladıktan sonra, **teritoryal** sözcüğünü eleştiriyor:

En son giren sözcük teritoryal. "Teritoryal savunma" deyiminde geçiyor. Dilimizin o güzel savunma sözcüğünün yanında teritoryal sözcüğü hiç yakışıyor mu? Tam tamına karşılayan yerel sözcüğümüz varken, ne gerek var teritoryal sözcüğüne? (Türk Dili Dergisi, Ocak 1989, s.10).

Türkçeyi iyi öğrenmeden yabancı dil öğrenenlerin, kendi dilini yabancı dil kurallarına göre konuşup yazarların sayısı gittikçe artıyor. Yazarlarca sık sık eleştirilmesine karşın, **banyo yapmak** yerine **banyo almak**, **alkışlanmak** yerine **alkış almak**, **tepki görmek** yerine **tepki almak** denmesinin yanlış olduğu yolundaki uyarıların bir işe yarayacağından biz kuşkuluyuz. "Şimdi de Ankara'daki trafik durumunu alalım." diyen spikerler çoğaldıkça, bu almak eylemi dilimizde kim bilir daha hangi sözcüklerin yerini alacak?

Türkçeyi iyi bilmeyenlerin yaptığı çevirilerin ilginç örneklerini son zamanlarda televizyon dizilerinde çokça görüyoruz. Şu örnekleri Hasan Pulur veriyor:

- Sizin için ne yapabilirim?

Kaza olmuş arabalar paramparça, trafik polisi geliyor:

- Neler oluyor burada?

Artık iyice dilimize yerleşen “kendine iyi bak!” deyimi de bu çevirilerin bir ürünü.

Hangi dostumla karşılaşsam, çoğunun ayrılırken söylediği söz aynı: Kendine iyi bak.

Yabancı dilden aktarma bu söz, garibime gidiyor. Hele ilk zamanlarda şaşırıyordum, yüzüm san mı, görünüşüm mü kötü, bir sağlıksızlık belirtisi mi seziliyor diye. Sonraları anladım ki laf olsun diye söylüyor.

Bir zamanlar da ‘bol şans’ dilerdi herkes birbirine.

Nedense sağlıcakla kal, hoşçakal, gibi sözleri artık demode buluyoruz. Birbirimize iyilik dilemelerde bile bir başka dilin patentini tercih ediyoruz. (D. Hızlan, Hürriyet, 28.04.1996).

Mehmet Aydın, HABİTAT 2 Taslak Raporu’nun dilinden şu örnekleri veriyor:

1- Batı dilleri sözcükleriyle Türkçe sözcüklerden tamlamalar oluşturulmuştur: Fordist çizgi (Ford’a dönük, tekелci eğilim), enfor-nel kesim (dağınık kesim), regüle etmek (düzenlemek), referanslar dizgisi (iletmeler dizgisi), spekülâtif katılım (kurgusal katılım), ekolo-jik denge (çevrebilimsel denge), endemik türler (yerleşik türler), hij-yenik sorunlar (sağlıkbilimsel sorunlar), kuvöz işleri (kapalı gelişim işleri). (Cumhuriyet, 13.04.1996).

Aynı yazıda daha pek çok yabancı sözcüğün kolayca Türkçeleş-tirilebileceğini gösteriyor yazar:

Çok sayıda Batı dilleri sözcüklerine yer verilmiştir: Sekretarya (yazmanlık), performans (edim, yetkinlik), standart (ölçün), endika-tör (gösterge), parite (eşitdeğer), pestisit (bulaşıcı atık), patronaj (ko-ruyuculuk), segregasyon (tabakalaşma), entegre (tümleşik), kriz (bu-nalım), demografi (nüfusbilim), regülasyon (düzenleme).

Nurullah Ataç’a göre, iyi bir Türkçe için, yabancı sözcüklerden

kaçınmak gerekir, ancak bundan daha da önemlisi yabancı dillerde düşünmemek gerekir. İşte onun yıllar önce yazdığı uyarıları:

Yalnız koyulmak sözcüğünü çok kullanıyor, başlamak diyemiyor, ille de 'koyulmak'. Belki de bunu Türkçe sanıyordur, oysaki değil, bizim dilimizde 'başlamak' anlamında koyulmak yoktur, birtakım züppe yazarlarımız Fransızcanın semettre'ine özenerek uydurdular onu. Türkçede 'bir işe koyulmak' sözü vardır, 'o işe dalmak, işe kendini vermek' demektir, Fransızcada 'se mettre' sözü 'başlamak' demektir diye bizim de 'koyulmak' sözünü o anlamda kullanmamızın yeri yoktur.

Ne yaparsın ki güçtür bunun önüne geçmek. Bayağılık çabuk yayılır. Bu 'koyulmak' sözü birkaç yıl önce çıktı, hemen bütün ağızlara düştü. "Dünya çapında, memleket çapında sözleri gibi. (Günce, s. 68)

ESKİ SÖZCÜKLER

Hem biçim olarak hem anlamca yabancı sözcüklerde daha çok yanlış yaptığımız bir gerçek. Nurullah Ataç, yabancı sözcüklerin (Osmanlıca sözcüklerin de) kökünü bilmediğimiz için yanlış yapma olasılığımızın daha fazla olduğunu söylüyor, yazılarında bunu çeşitli örneklerle kanıtlıyor.

Kimi eski öğeler Cumhuriyet yazınında da sürdü, bunlardan kurtulmak zaman aldı.

Cevdet Kudret, Halikarnas Balıkcısı'nın dilini eleştiriyor:

...küçük bir kalem dokunuşuyla Türkçeleşiverecek eski sözcüklerle kurulmuş eski söyleyişleri, kolayına geldiği gibi, çalakalem yazmıştır.

"Zengin bir aileye mensuptu (ailedendi) - Evvelce anlattığım veçhile (gibi) - Cereyan edecek (geçecek) bin bir vaka - Beni tenvir edecek (aydınlatacak) bir meşale..."

Yabancı dil kurallarıyla yapılmış birtakım bileşik sözcükler, hattâ tamlamalar dahi kullanmıştır:

"... mâtem - engiz... ber - havâ, evc-i bâlâ, gayr -i meskün..."
(Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman 2, s. 379).

Eski öğelere cumhuriyetin ilk yıllarında yazılmış metinlerde çok-

ça rastlamak olasıdır. Ancak bu anlayıştan - biz Osmanlıcanın tarihe gömüldüğünü sansak da - günümüzde de kopamayan yazar ve bilim adamları var. Prof. Dr. Talat Tekin, üniversitelerde okutulan bir ders kitabını eleştiriyor:

Yer darlığı nedeniyle Ergin'in dilbilgisindeki bütün yanlışlara dokunamıyorum. Ancak kitabın Türkçesine de değinmeden geçemeyeceğim. 'Üniversite öğrencilerine Türkçeyi doğru ve güzel kullanabilme yeteneğini kazandırmak' amacı ile konulmuş bir dersin kitabı da 'güzel ve temiz bir Türkçe' ile yazılmalı değil midir? Ergin'in Türkçesi için bu sıfatları kullanmak olanaksız, çünkü o Türkçe karşılığı olan pek çok kavram için Arapça ve Batı kökenli kelimeleri kullanıyor. İşte, kitabın ilk sayfalarından rastgele seçtiğim bazı örnekler: tabii, vasi, müessese, muazzam, manzume, cemiyet, ittifak, hususiyet (s.7), vuku, cereyan, kaide, misal, prensip, muhafaza, asır, safha, (s.8), müstakil, müşterek, mukaddes, istikbal, (s.9), istikamet, mensubiyet, şuur (s.10), sıhlat, organizasyon, intibak (s.11) vb. Şu cümleye bakınız: 'Kültür şumullü ve sâridir' (s.19) şumullü, sâri, tehazur, heyeti umumiye...Bugünün 'doğru ve güzel' Türkçesi bu mudur? (Cumhuriyet, 18.06.1987).

Prof. Dr. Nezahat Baydur okuduğu bilimsel bir kitaptaki şu sözcükleri sıralıyor: kanaatin nihayi tasdiki (ne demekse?), müteakip asır, mülayim, yegâne, ilhak, muhacerat vb. (Cumhuriyet, 22.11.1987)

Osmanlıcadan tümüyle kurtulduğunuz sananlara 1996 yılında kaleme alınmış olan Habitat 2 Taslak Raporu'nun dilinden örnekler verelim: **istihdam fırsatları**, (işgücü olanakları), **iskân ruhsatı** (oturma belgesi), **sabit sermaye** (kalıcı anamal), **pazar nişleri** (pazar boşlukları), **ithal ikamesi** (iç alıma yönelme) vb.

Bütün yabancı sözcüklerde olduğu gibi, Osmanlıca sözcüklerde de yanlış yapma olasılığımız daha fazla. Ömer Asım Aksoy bir yazısında (Türk Dili Dergisi, Mayıs / Haziran 1988) devletin doruklarında görev almış bir yöneticinin şu tümcesine dikkatimizi çekiyor:

Gıda maddelerinin fiyatları yükselmeye teamül edecektir.

Aksoy'un da belirttiği gibi Osmanlıcada "teamül etmek" diye bir söz hiç kullanılmamıştır.

Şu yanlış da bir televizyon reklamından:

"Kokusu nefis. Bir de aromasını görsen..."

Sofu Tuğrul, " Koku ile aroma arasındaki fark nedir? Ayrıca aroma nasıl görülür? " diye soruyor. (Cumhuriyet, 17.07.1995).

Kaldı ki, ne kadar çaba gösterirseniz gösterin, bugünün dilinde de o eski dilden de kalıntılar hep vardır. Onlara saygı göstermek, kullanıldıkları sürece onları doğru kullanmak, ecdattan kalma eşyayı özenle kullanmak kadar da mı değer taşımaz? Örneğin, şimdi sık sık yapıldığı gibi, "çeşitli vasıflara haiz bir şahıs" sözünü duyduğunuz zaman içinde bir şeyler incinmez mi? Haiz'in ahz'dan geldiğini, ahz sözcüğünün ise, telefonun alıcısına ahize denilmesinden ya da noter belgelerindeki ahz ü kabze sözünde olduğu gibi "almak" anlamını taşıdığını, 'bir şeye almak' değil, 'bir şeyi almak' dendiğini, dolayısıyla doğru kullanımın 'çeşitli vasıfları haiz' demek olduğunu, 'çeşitli vasıflara sahip' dendiği halde 'çeşitli vasıfları haiz' demek gerektiğini düşünerek, eğitim sisteminin bir ülkenin insanlarına bütün bunları öğretmemiş olmasına üzülmeyiz misiniz? (Mümtaz Soysal, Hürriyet, 31.10.1993).

Eski sözcüklerin kullanımıyla ilgili yanlışlar konusunda Nurullah Ataç'ın da uyarıları var. Bu tür yanlışlardan kurtulmanın en sağlam, en doğru yolu, "Hacivat gibi konuşmaktan" kurtulmaktır. Ataç'a göre, "Hacivat diline" özenirseniz, bu tür yanlışlar kaçınılmaz olur.

İstanbul'da küçük bir kız gördüm, adı Ümide. Babası Hacivat'ın biri olacak, Farsça tilciğe de Arapçanın dişilik ekini takivermiş. Sonradan duydum, biri de kızının adını sevimle koymuş. O da bir Hacivat...

Bu Hacivatların hepsi ile savaşmak gerek. Hepsi ile. "Peşinen" diyen (...) "yakinen geleceğim" diyen bütün Hacivatlarla ayrı ayrı uğraşmalıyız. Yoksa büyük kötülükleri olacak düşünümüze. (Günce 1, s. 413).

Sabahleyin bir sinema önünden geçiyordum, ne oynuyor diye baktım, “Gaip Yavrucak” oynanıyormuş. Evet “kayıp” değil, “gaaip”, çekeceksiniz ga’yı, hele Arap’a uyarak g’yi gırtlaktan söylerseniz da ha da bir kibar, güzel olur... Bunu böyle yazanlar bir dolaşınsınlar ülkeyi “kayıp yerine” “gaaip” diyen bakalım kaç Hacivat bulurlar? Çok da bulsalar bir şey göstermez, Hacivatır öyle diyenler, Hacivat’a da uymak gerekmez (Günce 1, s. 417).

İfade Etmek, Söylemek

Bizim aydınlarımız aramıyorlar düşündüklerini en doğru olarak belirtecek tilcikleri. Birtakım tilciklerin güzel, birtakımının da iyemsiz (çirkin) olduğuna inanmışlar bir yol, güzellerini kullandılar mı, aydın olduklarını, üstünlüklerini göstermiş sanıyorlar da koltukları kabarıyor.

Bakın çoğu “söyledim” diyemiyor, “ifade ettim” diyor, sonra da bir kurularak bakıyor çevresine. Ben şaşmıyorum yargımdan: “söyledim” yerine “ifade ettim” diyenler, “sonra” yerine “müteakiben” diyenler, yaşamları boyunca gerçekten düşünmeyecek olan kimselerdir. (Günce 1, s. 412 - 413).

Sahip

Bir istanbul gazetesinde okudum. “Ay Işığında Çalışkur adlı hikâyenin yazarı Haldun Taner’le Gazoz Ağacı adlı hikâye kitabının sahibi şair Sabahattin Kudret Aksal...” Böyle yargıları görmüyor muyum, tepem atıyor. Biri yazarı öteki sahibi. Sanıyorsunuz ki ikisi başka işler görmüş. Hayır efendim, ikisi de yazmışlar. (Günce 1, s. 393).

Avdet Etti

Türkçeyi bilse “avdet etti” de demez, “yurda döndü” derdi. Böyle demesinde de hiç bir kabalık olmazdı. (Günce, s. 205 - 206).

Müvacehe

Bir yazıyı okuyayım dedim, gözüm ortasında bir yere ilişti: “Bu vaziyet müvacehesinde...” Tüylerim ürperdi, attım elimden yazıyı. İlle “durum” desin demiyorum, yazan öz Türkçeci olmayabilir. Ama 1954 yılında “ müvacehe “ sözü de kullanılır mı? (Günce, s.180).

Ahir Ömründe

“Ahir ömründe” demek de doğru değil, doğrusu “ahir- i ömründe”, yani “ömrünün sonunda” , “Ahir ömür”, “son ömür” demektir. “Şimdiye kadar birkaç kere yaşadı, doğup öldü, şimdi son yaşayışı.” der gibi bir şey. Böyle yanlışlardan kaçınmak güç bir iş değildir, Arapça, Farsça sözleri elinizden geldiğince bırakırsanız, olur biter. “Ahir” yerine “son” deyiverin, o da mı “yaşayan dil”den değil? (Günce 1, s.134).

Farsça - Acemce

Bay Oktay Rifat biraz sonra “üstelik Acemce kelimesinde aşağılatıcı anlam da yok” diyor ya, yanılıyor, vardır, “Acem” Arapçada yaban, barbare, karşılığıdır. Yunanlar kendilerinden olmayanlara Barbaros dedikleri gibi Araplar da Acem derler. Demek Acem tilciğinde bir aşağılama vardır. Şunu da söyleyeyim Araplar için İranlılar Acem olduğu gibi Türkler de Acem’dir, daha başka uluslar da. Öyle olunca “Farsça” yerine “Acemce” demek doğru olmaz, hangi dil olduğu iyice anlaşılmaz da onun için. (Dergilerde, s. 331).

Ömrühayat

Düşünürse, “ömrühayatında” demenin bir anlamı olmadığını sezer de yitiriverir özüne güvenini. (Dergilerde, s. 301).

Şahıs - Kişi

“Şahıs” sözüne de takılacağım. Eskiden bir küçültme, bir aşağılama vardı bu tilcikte. Sevdığımız saydığımız kimselere “şahıs” demez, “zat” derdik. Midhat Cemal Kuntay, bir oyunundaki kişileri “zevat-i vak’a”, “eşhas-ı vak’a” diye ikiye ayırmıştı. Birincide iyiler, ötekinde kötüler.

Günbegün

Bir yerde “günbegün” diyor, bundan da kaçınınsın, buradaki “be” Türkçe değil, Farsçadır, “günbegün” yanlış bir kuruluştur. Biz Türkçede “günden güne” deriz. **Ayrıyeten** gibi, **peşinen** gibi, yakında anlamında **yakinen** gibi bu **günbegün**’ü de güzel konuşmaya özenen bilisizler sokmuşlardır dilimize... (Dergilerde, s. 300).

Kıymet

Bay Selâhattin Yurdakul yazısının bir yerinde “Bir cemiyetin olgunluğu hakiki sanat eserini değersiz kıymetlerden fark edebilme derecesi ile ölçülür” diyor. Burada “fark edebilme” denir mi? “Ayırt etme” demek daha doğru değil midir? “Değersiz kıymetler” de ne demek oluyor? (Dergilerde, s. 280).

Havas- i Hamse (Beş Duyu) ’

Duralım biraz burada. “Beş duyuyu” yerine “havas - ı hamse” diyenler, eski dili de pek iyi bilmeyenlerdir. Bilenler “havas - ı hamse” derlerdi, Arapçada öyle olması gerekirmiş de onun için.

SÖZCÜK SEÇİMİ

Sözcüklerin doğru seçimi, yerli yerinde kullanılması güzel yazmanın önemli koşullarındandır. Güzel yazmak, güzel konuşmak, bir duyguyu, bir düşünceyi en iyi anlatan sözcüğü bulmaktır bir bakıma. Kısacası sözcük seçiminde titiz olmak gerekir. Bu da sözcüklerin anlam boyutlarının iyi bilinmesiyle olur.

Öğrenci yazılarından aldığımız şu tümcelerde altı çizilen sözcükler yerli yerinde kullanılmamış, yanlış kullanılmıştır.

“Arı geçmişteki olayları anlatmak için kullanılır.” (Yazılır olmalı.)

“Eserlerinde farklı boyutlara değinmiştir.” (Neyin farklı boyutları olduğu belli değil. Boyut yerine konu dense daha doğru olur.)

“Hoşgörü her insanda bulunmayacak büyük bir niteliktir.” (Erdemdir olmalı.)

“Yazar eserde dülger balığının tipini, şeklini, özelliklerini, neye benzediğini, tarihçesini ve izlenimlerini yazmıştır.” (tipi yerine görünüşü, tarihçesi yerine de evrimi denirse, cümle biraz düzelir.)

“Dil ise toplumun vazgeçilmez bir niteliği olduğundan, kendisi de toplumdaki bu gelişimden payını alır.”

Julide Gülizar’ın kimi TRT muhabirlerinin konuşmalarından seçtiği birkaç örnek:

- Uzun zamandır ekranda olmayan bir sanatçı.
- Müzikle çok küçük yaşlarda aşına oldunuz.
- Yaşın çok ufak tefek ama...
- Klasik, ama çok bilinen...
- Evliliğinizi kırk yıl yaşatmak için ne tip fedakârlıklarda bulundunuz?

Söz ekrandan açılmışken, bir gazete okurunu rahatsız eden şu ekran gafını da alalım buraya:

- İnsanların kitap okumak, film seyretmek, şiir yazmak, güzel sanatlarla ilgilenmek gibi basit hobileri vardır. (Cumhuriyet, 27.10.1988).

Bir kadın yazarımız kendisiyle yapılan bir röportajda, “aşağımahalleden gelmiş olmam” diye bir söz söylüyordu. “Aşağımahalle” argoda “genelev” anlamında kullanılır. Belli ki “kenar mahalle” ya da şimdiki yaygın deyişle “varoş” diyecek.

Yanlış kullanılan, yanlış yerlerde kullanılan sözcüklerle ilgili Nurullah Ataç’ın yaptığı düzeltmelere birkaç örnek:

Sahip

Bir İstanbul gazetesinde okudum: “Ay Işığında Çalışkur” adlı hikâyenin yazarı Haldun Taner’le Gazoz Ağacı adlı hikâye kitabının sahibi şair Sabahattin Kudret Aksal... “ Böyle yazıları görmüyor muyum, tepem atıyor. Biri yazarı, öteki sahibi. Sanıyorsunuz ki ikisi başka işler görmüş. Hayır efendim, ikisi de yazmışlar. (Günce 1, s. 393).

Ana Vatan

Ankara gazetelerinden birini uzaktan gördüm. Üzerinde kocaman bir yazı: “Bayar anavatanı avdet etti.” Bunu yazan, hiç şüphesiz bilmiyor Türkçeyi, bilmek de istemiyor, düşünmeden yazıyor. “Ana vatan” ne demektir? “Ana vatan” sömürgeleri olan ülkeler için kullanılır, sömürgeler de biraz vatan sayılır ya, onları yöneten devletin asıl

toprağı “ana vatan” dır. İngiltere ecesi sömürgeleri dolaşmağa çıkar, gene kendi topraklarında, “vatan” dadır, sonra Büyük Britanya’ya, “ana vatan”a döner. Bizim bildiğimiz, Bay Bayar, Amerika Birleşik Devletleri’ne gitmişti, zaten bizim sömürgelerimiz de yoktur ki gidip onları dolaşsın.

Gazeteye o başlığı koyan yazar, bilmiyorum kim olduğunu, bana öyle geliyor, “ana vatan” sözünün “vatan anamız” sözü ile bir anlamda olduğunu sanmış, Türkçeyi bilmediğinden... (Günce, s. 205-206).

Teknik

Her yere giriyor: Roman tekniği, şiir tekniği, konuşma tekniği... Bunları söylüyorlar ya, neymiş şiir tekniği, roman tekniği onu anlatmıyorlar. Oysaki tekniğin anlatılabilmesi gerekir, “teknik” bir şeyi yapmak için tutulacak, uyulacak yolların, kuralların hepsi, bütünü demektir de onun için. Bu yollar da, birkaç kişi arasında kalması istenilen bir giz, bir “sır” değilse isteyene gösterilebilir, o isteyen de onlara uyarak yapar yapacağını, başarır. Ben şiir yazmak, roman yazmak istiyorum, şiirin tekniği, romanın tekniği diye tepinenler, hadi! öğretsinler bana o teknikleri...

Koşğun (nazmın) tekniği olabilir: Aruzun da, sayı ölçüsünün de, ama şiirin tekniği olmaz Eskiden aruzun, sayı ölçüsünün tekniğini, kurallar bütünüünü öğretenler, o kurallara göre yazanları alkışlar, onlar için “iyi, kusursuz” der, yazdıklarını örnek olarak gösterirlerdi. Şimdikiler kuralları yıktılar, kaldırdılar, yerine yenisini koymadılar, gene de “teknik teknik!...” diyorlar. Eskiler bilirlerdi ne dediklerini, şimdikiler bilmiyorlar. (Günce I, s. 375 - 376).

Dahi, Üst İnsan

Dahi, yüksek bir sezîş ve terkip kudretine sahip bir üst insan’dır. Eserlerinde kendi şahsiyetinin damgası vardır.

Sevincim çok sürmedi, bu sefer de “üst insan” ne demektir, “yüksek sezgi ve terkip kudreti” nedir, onları düşünmeye başladım. Ne çare? Katlanmalıyım, ben bu dünyadan, dâhi ’nin ne demek olduğunu öğrenmeden göçüp gideceğim. “Eserlerinde kendi şahsiyetinin damgası vardır” sözüne gelince... A efendim, o damga iyi kötü, hemen her yazarın, her sanat adamının, hatta her insanın eserlerinde, bütün yaptıklarında vardır. İşi bilenler görürler onu. Bakın, O. Fehmi Özçelik: “Türk Dili ’nde, bir de ‘Dergiler’ bölümü var. Dilinden de anlaşılacağı gibi oradaki yazıları Nurullah Ataç kaleme alıyor” demiş. Benim yazımı okuyanlar, altında adım olmasa da benim yazdığımı anlıyor diye ben kendimi dâhi mi sayayım?” (Dergilerde, s. 57).

Kavuşmak, Mazruf

Ama bu okuyucu topluluğu muhteva arar, güzel tertip, klişe arar. Haklıdır da. Para veriyor, niçin iyi bir mazrufa kavuşmasın!...

“Kavuşmak ne oluyor?” Para veriyor, niçin iyi bir mazruf aramasın? “demek dururken...” Mazruf sözü de, öz Türkçe davası bir yana, 1952 yılında kulaklarımıza hiç de iyi gelmiyor. (Dergilerde, s.26).

Aziz - Evliya

Sanatkâr ne azizdir, ne insanüstü bir varlık...

Okurlarımızın yukarıdaki yazıyı anlamalarını kolaylaştırmak için şunu da söyleyelim: Haldun Taner “aziz” sözünü “evliya” manasından kullanıyor. Fransızca hocaları öyle öğretir. (Dergilerde, s. 37, 38).

Ait

Bir yere daha takılacağım. Munis Faik Ozansoy: “O anda, içinde beliren bir suale cevap vermek ister gibi, sokaktaki akasyalardan yere dökülen bir sarı yaprak, beni daldığım yaz rüyasından uyandırırken, du-

daklanm: "Biz şimdi sonbaharda, yaz'ın gölgesindeyiz!" diye çocukluğuma ait bir mısrayı bana hatırlatıyordu" diyor. Burada "ait" kelimesini ne diye kullanıyor? O mısra Munis Faik Ozansoy'un çocukluğunda yazdığı bir mısra, çocukluğuna ait değil. (Dergilerde, s. 21).

GEREKSİZ ÖĞELER

Özlü bir anlatım, iyi bir yazının özelliklerinden sayılır. Güzel bir yazıda gereksiz sözcükler, gereksiz öğeler olmamalı. “Söz ekonomisi” de diyebiliriz buna. Nurullah Ataç’ın deyişiyle salt bezek (süs) olsun diye yazıya katılan her söz anlamı da, biçimi de bozar. Gereksiz sözlerle dolu bir anlatımın aşırı örnekleriyle, “kulağını tersinden göstermek” diye alay edilir. Böyle bir tutum, iyi bir yazıda olması gereken akıcılık, duruluk, açıklık gibi özellikleri yok eder. Bu tür yanlışların köşe yazarlarının köşelerine konuk olacak kadar gülünç örnekleri de vardır:

“İki tane büyük amcam, ikisi kardeş zaten”

Hani laf olsun, torba dolsun derler ya... Hasan Pulur, bu tür konuşmalara televizyonlardan (sunucuların konuşmalarından) başka örnekler de veriyor:

“Saatlerimiz 10’a 10 var. Bir başka deyimle 9.50.”

Sofu Tuğrul, Show TV’nin ana haber bülteninden bir tümceye takılmış:

“Belediye hoparlöründen sesli olarak yapılan yayından sonra...” (Cumhuriyet, 17.7.1995).

Konuşmalarındaki dil yanlışlarına sıkça değinilen devlet adam-

larından biri de Turgut Özal'dı. Prof. Dr. Nezahat Baydur'un belirlediği yanlış tümcelerden biri:

“Türkiye'nin çıkarının lehinde görmekteyiz.”

Aşağıdaki şu tümceyi de bir profesörün bir kitaba önsöz olarak yazdığı yazıdan aldık:

“Gökalp, 48 yıllık kısa süreli ömrü içinde çok renkli ve cepheli şahsiyet ile mefkureci bir şair olarak...” (Prof. Dr. Nihat Nirun, Ziya Gökalp, 1976 , vs.).

Böyle başlayıp sekiz satır kadar süren bu tümcenin devamı, başka yanlışlar dolayısıyla da karşımıza çıkabilir.

Doç. Dr. Hüseyin Başar Cumhuriyet Dergi'de yayımlanan bir yazısında gereksiz öğeler konusunda şu uyarıda bulunuyor:

“Bir sözcükle verilebilecek anlamlar için art arda sözcük sıralamak da yanlıştır. Karada işgörenlerin tümünü kastediyorsak eğer, otomobil, kamyon, traktör, kağıt diye saymak yerine, kara taşıtları demek gerekir. Tümünü kastediyorsak, patates, domates, fasulye diye saymak yerine sebzeler demeliyiz. Ama tümü kastedilmediğinde, taşıtlar veya sebzeler denmesi yanlış olur.”

Nurullah Ataç'ın düzelttiği dil yanlışları arasında bu öbekte yer alacak örnekler de var:

Sanki - Gibi

Yazısının bir yerinde “sanki elimizde değişmez, salt bir ölçek varmış da, onunla biçip yakıştırıyormuşuz gibi” diyor, “sanki” ile “gibi” yi bir arada kullanmasın.

Herhalde

Bay Faruk K. Demirtaş kendi yazısı üzerinde biraz düşünse iyi eder: “Herhalde gözden kaçmış olsa gerek” doğru bir deyiş mi? Burada ya “herhalde” kalkacak , ya “gerek” kalkacak... (Dergilerde, s. 144).

O. Fehmi Özçelik'e benden bir öğüt, dinlerse kendi için iyi eder. "Üzüntümüze gelince sebebi iki yönden" demesin, ya sadece "iki yönden" desin, ya "iki sebebi var" desin. Yön ile sebep, burada, aşağı yukarı bir anlamdadır, "sebebi iki sebeptendir" demek gibi oluyor. Gene de kendi bilir, ben ne karışırım. (Dergilerde, s. 57).

Genç Kız

Sabahattin Kudret iyi söylemiş, iyi söylemiş ama bilir kendisini sevdiğimi, bir öğüdüm olacak, darılmasın: "On beş yaşında genç kız" diyor, bir kız on beş yaşında da ihtiyar olmaz ya! Ne olur? "Jeune fille" diye düşünmesin, Frenkler birtakım sebeplerle "fille" diyemezler de onun için "Jeune fille" derler, biz pekâlâ *kız* diyebiliriz. (Dergilerde, s. 49).

Bir yerde okudum: X...., küçük yaşında romancılığı kendisi için yazı sahası seçerek çalışmalarını bu yolda toplamıştır. "Bunu yazan kimse güzel sanıyor elbette. Oysaki bence neye benziyor bilir misiniz? "Bu adam çamura batır gibi batmış cümleye" diyorum, bir türlü çıkamıyor, kurtaramıyor kendini. Söylediğini beğenmiyor, önemli bulmuyor, ille süslemek istiyor onu. "X ... küçük yaşta romancılığa özenmiş, roman yazmaya başlamıştır" derse, büyük yazarlığı nerede kalacak?

Biraz daha okuyalım: "Nitekim basılmak suretiyle okuyucularımıza sunduğumuz (bu roman) onun ilk eseri değildir." Nasıl buldunuz "basılmak suretiyle" sözünü? Beğendiniz mi? Olsa olsa şöyle bir mâna çıkar ondan: Okuyucular bir yerde basmışlar yayıncıyı, o da öylece romanı sunmak zorunda kalmış. Salt bezek diye koymuş o "basılmak suretiyle" sözünü. Salt bezek diye katılan her söz mânayı da bozar, biçimi de bayağılaştırır. (Günce, s. 68).

Dil Pelesengi

Söz arasında yerli yersiz söylenen sözlere “dil pelesengi” de denir. “Efendim”, “evet”, “ya” gibi sözcükler kimi insanların diline pelesenk olmuştur, yineleyip dururlar. Nurullah Ataç böyle birine çok kızıyor:

Sonra trende eski bir tanıdığını buldum, sevindim de onu görünce. Ama konuşurken ikide bir “anladın mı?” diyor. “Anlatabildim mi?” diyor. Bunaldım doğrusu.

TAMLAMA YANLIŞLARI

Ad ya da sıfat tamlamaları sözcük öbeklerinden biridir. Tümce içindeki kimi sözcükler kendi içinde bir küme oluştururlar. Tamlamalar, deyimler, ikilemeler birer sözcük öbeğidir. Tamlamalarda tamlayan ya da tamlanan alması gereken eklerin yerli yerinde olmaması çokça görülen anlatım yanlışlarından.

Bir öğrenci yazısından aldığımız aşağıdaki tamlamadaki altı çizilen ek gereksizdir.

“Türkçe sözcüklerinin baş harfi...”

“Türk sözcükleri” diyen öğrenciler de gördüm.

Öğrenci yazılarında bu tür yanlışlara çokça örnek vardır. Reklamlarda ya da ilanlarda şu yanlış tamlamalara çokça rastlarız:

Çocuk ayakkabı, erkek gömlek, bayan ayakkabı vb.

Mehmet Aydın, Habitat 2 Taslak Raporu’ndaki tamlamaları (dilindeki tutarsızlıktan) dolayı eleştiriyor:

“1-Batı dilleri sözcükleriyle Türkçe sözcüklerden tamlamalar oluşturulmuştur: Fordist çizgi (Ford’a dönük, tekerci eğilim), enfor-nel kesim (dağınık kesim), (...) referanslar dizgesi (iletmeler dizgesi), spekülâtif katılış (kurgusal katılış) , ekolojik denge (çevrebilim-

sel denge), endemik türler (yerleşik türler), kuvöz işlevi (kapalı gelişim işlevi).”

Kimi okurların dil konusunda en az yazarlar kadar duyarlı oldukları söylenebilir. Böyle okurları son zamanlarda iyice hırpalanan, zedelenen Türkçenin en önemli şansı saymak gerekir. Mustafa Ekmekçi'nin köşesinde yayımlanan şu satırlarda bir okur A.K. diye belirttiği ünlü bir edebiyat adamının konuşmasını eleştiriyor:

'Almanlarda vatandaş şuuru gelişmiştir' diyor. Şuur, soyut bir kavramdır. Vatandaş ise, etiyile, kanıyla capcanlı bir insandır. Öyleyse, 'vatandaş şuuru' değil, 'vatandaşlık şuuru gelişmiş' demeliydi. (Cumhuriyet, 23.07.1987).

Tamlamalarda tekillik - çoğulluk açısından da uyum gerekir:

Ali Türkseven, Erkan Yolaç'tan çok duyduğumuz şu sözleri, bu bakımdan beğenmiyor:

Katiyyen evet, hayır kelimesini kullanmayacaksınız. (Erkan Yolaç, TV 1).

Bu cümledeki yanlışlık “evet, hayır kelimesi” tamlamasındadır. Cümle şöyle olmalıdır:

“Katiyyen evet, hayır kelimelerini kullanmayacaksınız.” (Öğretmen Dünyası, Temmuz 1992).

Bu konuyu da gene Nurullah Ataç'ın dikkatimizi çektiği bir tamlama yanlışlığı ile bitirelim:

“Cihan Sokak, Karanfil Sokak demiyorlar mı, tüylerim ürperiyor. Neden sokağı değil de sokak? Hangi Türkçe bilmez kişi, hangi kakan uydurmuş bunu? Bilmemekle kalan bir adam da değil, Türkçeyi sevmeyen, küçümseyen bir kimse, Türkçe bilmemeyi üstünlük sayan bir kimse... Atatürk Bulvarı, İzmir Cadde diyorlar mı? Onlar nasıl dilimize aykırı ise Hanımeli Sokak demek de o kadar aykırıdır. (...) Ama kimse Selanik Cadde demezken çok kişiler Konur Sokak diyebiliyor, yanlış bulmuyor bunu. Neden acaba? Bir sebebi vardır elbette, aramalı. Dilimizde böyle başlayan tamlama yanlışları, ilanlardaki kadin çorap, çocuk gömlek gibi yanlışlarla sürüp gidiyor.” (Günce, s. 177-178).

EYLEM ZAMANLARI

Son zamanlarda birden çoğalan özel radyoların sunucu diye çıkardığı gençleri biraz dikkatlice dinliyorsanız, dilimizdeki bütün eylem zamanlarını atıp, yalnızca şimdiki zamanı kullandıklarını görmüşsünüzdür. Türkçe eylem zamanlarının kullanımında çokça yanlış yapılır. Türkçe aslında bu açıdan da zengin, kendine özgü olanakları, incelikleri olan bir dildir. Ancak bu durumdan yararlanmak kuşkusuz ayrı bir beceri ister. Özellikle “öyküleme” biçiminin öne çıktığı anlatılarda zaman zaman ustayazarların bile zorlandığı görülür. Bir olayı anlatırken, yazıya “Hava soğuk, ama üşümüyorduk” diye başlamanın mı, yoksa “Hava soğuktu, ama üşümüyorduk” diye başlamanın mı doğru olacağı daha ilk tümcede kafanıza takılır. Düşünüp karar veremediğimiz küçük bir ektir, zaman eki. Bir olayın sonunu şu tümcelerden hangisiyle bitirirdiniz?

1 . “İlaçların etkisiyle akşam yemekten sonra saat 22.00’de uyudum. Günün ne getireceği hiç belli olmuyor. Sabah sağlam uyandım, akşam sakat yattım.” (BESYO öğrencisinin günlüğünden).

2 . “İlaçların etkisiyle akşam yemekten sonra saat 22.00’de uyudum. Günün ne getireceği hiç belli olmuyor. Sabah sağlam uyanmış, akşam sakat yatmıştım.”

3 . “İlaçların etkisiyle akşam yemekten sonra saat 22.00’de uyudum. Günün ne getireceği hiç belli olmuyor. Sabah sağlam uyandım, akşam sakat yatıyorum.”

Yazının gelişine, bütününe bakarak bunlardan birini seçmek gerekir. Güzel bir yazı böyle birkaç seçeneğin elenip, en uygununun bulunmasıyla ortaya çıkar. Bu tür yazılarda zaman ögesinin, eylem zamanlarının kullanımı çok önemlidir.

Şu öğrenci yazısında eylem zamanları iyi kullanılmıyor:

“Memlekette ağalığı yok edememişiz. Eskiden bir hükümet adamı gelse köye, ağanın evine inmiş. Bir kumandan gelse, ağanın sofrasında yemek yemiş .” (BESYO öğrencisi).

Kafanızdaki genel doğruları açıklarken, “olmuştur”, “yapıldı” gibi öyküleyici bir anlatıma başvurmak yanlış olur. Aşağıdaki iki örnek arasındaki farkı bu bakımdan değerlendiriniz.

1 . “Tiyatroların eserleri canlı olarak kişilerin önünde sergilemesi, çok daha etkileyici olmuştur.” (D.T.C.F. öğrencisi).

2 . “Tiyatroların eserleri canlı olarak kişilerin önünde sergilemesi çok daha etkileyici olur.”

Eylemsilerde de zaman ögesine dikkat etmek gerekir:

- Sefalet çektiğinizi istemem.

Halide Edip Adivar’ın bu tümcesini Cahit Kavcar şu açıklama ile düzeltiyor:

“Bu da ‘sefalet çekmenizi istemem’ olacak. Çünkü - dık / - dik partisip ekini almış olan fiillerin şimdiki, geniş veya gelecek zamanlarda kullanılması doğru değildir.” (Edebiyat ve Eğitim, s. 62).

Fethi Naci kimi yazılarında Nurullah Ataç’ı anımsatan bir titizlikle, eleştirdiği yapıtların anlatım yanlışlarını düzeltiyor: Dönüş adlı hikâyede, ‘Tanımadın mı oğlunu? Beklediğin ben değil de bir başkası mıydı?’ diyor. (‘Ben değil de’ denmez, ‘Ben değildim de’ denir.) (Hürriyet Gösteri, Temmuz 1987).

Şu çeviride eylem zamanlarının yanlış kullanılması Nurullah Ataç’ın gözünden kaçmıyor:

"Kajsa küçüklerle oynamak istemiyor, onlara bir tatlı söz bile söylemiyor, sonra ne masal, ne de türkü biliyordu. Şüphesiz onları hırpalamıyor, ama ne çare şamata ve haşanlıktan hoşlanmıyor. (....) Bir yabancılik kokusunu duymuyor musunuz bu Türkçede? Bir kere hal ile yazılmayacaktı, müzari ile, geniş zaman ile yazılacaktı: Küçüklerle oynamak istemez, bir tatlı söz söylemezdi onlara. Sonra da ne masal bilirdi, ne türkü..." (Günce, s. 116).

EKLER

Ataç yaşasaydı “hayretsin!” diyen gençlere kim bilir nasıl kızar, nasıl yerin dibine batırırdı onları. Eklerin çokluğu, dilimizin bir başka varsıllığıdır. Türkçede eklerin de yanlış kullanıldığına çokça tanık oluyoruz.

Ataç’ın Türkçe öğretmenliğini, yazarlığının içine yerleştirdiğini, yazarlığının bir parçası haline getirdiğini çoğu Türkçe öğretmenin bile tam anladığını sanmıyoruz.

Bugün yerli yersiz kullanılan Türkçe iyelik (- miz / mız) ekiyle ilgili gittikçe yaygınlaşan zevksizliğe, bakın Ataç yıllar önce dikkatimizi çekiyor:

Son bir öğüt: “Türkçemiz” diyor. Bu “miz” de bir duyguluk, yersiz bir duyguluk sezmiyor mu? Şimdi hep öyle diyorlar:

“Türkiye’imiz, Türkçe’imiz, Ankara’mız, İstanbul’umuz.” Bay Halit Çakır’ın böyle şeylerden, kaçınabilecek soy bir yazar olduğunu sanıyorum. (Dergilerde, s. 235).

Şu yanlışları yapan öğrencilere Ataç’ın çok iyi öğretildiğini söyleyebilir miyiz?

“Türkçemizde 40’a yakın yapım ekleri vardır.” (İletişim F. öğrencisi).

“Günlük de anı da edebiyat türlerimizdendir.” (Gazetecilik Bölümü öğrencisi).

Bu ekin günlük dilde daha nice gülünç kullanımlarını görüyoruz. Çoğu trafik görevlileri radyolardan yol durumunu şöyle açıklamıyorlar mı:

“Trafığe kapalı herhangi bir yolumuz, kavşağımız yoktur.”

Aynı trafik görevlilerinin şu sözlerini de çokça duyuyoruz:

“Eskişehir yolunda bir kazamız var. Bu kaza sonucu maalesef bir ölümümüz, iki yaralımız var.”

Böylesine bir mülkiyet düşkünlüğünün Türkçede yeri olmamalı. Ataç’ın deyişiyle “soy bir yazara” yakışmadığı gibi, sıradan bir insana da yakışmıyor. “Soğanımızı domatesimizle karıştırıp fırınımıza koyarız” diye yemek tarifi veren ahçıların dili bu.

Türkçeyi kimileri kirletirken, kimileri de orasından burasından mıcırkılıyor. Bir öğrenci yazısından aldığımız aşağıdaki örnek, son zamanlarda mantar gibi çoğalan özel radyoların gençler üzerindeki etkisini görmek bakımından da önemli:

“Benim okulumu soruyorsun. Yazayım canımcıgım.” (İletişim F. öğrencisi) Bir başka öğrenci de, “Olayların çoğusu gülünç” diye yazmış. Anlatım, anlattığı olaydan da gülünç!

Eklerin kulağı tırmalamainasına, kulağa hoş gelmesine de dikkat etmek gerekir. Ümrân Nazif’in “İnci Çiçeği” adlı öyküsünden aldığımız aşağıdaki tümcedeki -ma ekinin iyi kullanıldığı söylenemez.

“İlk zamanlarda pek memnun *kalmamama* rağmen, buranın kıymetini takdirde pek müşkülât çekmedim.”

Altı çizilen eklerin okurken verdiği “müşkülâtı”, tümceyi “İlk zamanlarda pek memnun kalmasam da” diye düzelterek giderebiliriz.

Yazı yazarların zorlandığı bir başka ek de (-dır / -dir) ekidir. Kimi yerlerde bu ekin düşmesi, kullanılmaması gerekir, ama nerede, hangi durumda? Çoğu zaman bir ikilem içinde kâh yazar, kâh sileriz. Nurullah Ataç bu ekle ilgili bir anısını anlatıyor:

Çocuktum, bir gazetede miydi, bir kitapta mıydı, bir resim gör-

müştüm, altında “Falancanın resmidir” yazılı. Oradaki “dir” güldürmüştü beni, “Neye koymuşlar?” diyordum. Benden yaşlı bir arkadaşım, yanılmıyorsa imadının son sınıflarındaydı, yukarıdan bir baktı, “Ne demek?” dedi, “Sen dir’i öyle bir söz mü sanıyorsun? Sarf kitabında yeri var onun, edat-i haber’dır o” dedi. (Dergilerde, s. 234).

Aşağıdaki öğrenci yazısında tümcelerin hepsi de bu ekle bitiyor:

“Kullanılan dil ağır olmamalıdır. Ne anlatılmak istenirse dolambaçlı yollara gitmeden verilmelidir. Verilmek istenen, açık seçik ve net olmalıdır. Anlatılmak istenilen giriş, gelişme, sonuç aşamalarıyla verilmelidir. Yazarın kendi düşüncelerini aşılama çabaları göze batmamalıdır.”

Biz uzatmayalım, bir sayfayı aşan bu yazıda tümcelerin hepsi de -dir ekiyle bitiyor.

“Bir şeye haiz” mi demek gerekir, “bir şeyi haiz” mi? Bunun yanıtını Mümtaz Soysal veriyor:

“Örneğin, şimdi sık sık yapıldığı gibi, ‘çeşitli vasıflara haiz bir şahıs’ sözünü duydunuz mu içinde bir şeyler incinmez mi? Haiz’in ‘ahz’den geldiğini, *ahz* sözcüğünün ise, telefonun alıcısına *ahize* denilmesinde ya da noter belgelerindeki *ahz ü kabze* sözünde olduğu gibi, almak anlamını taşıdığını, ‘bir şeye almak’ değil, ‘bir şeyi almak’ dendiğini dolayısıyla doğru kullanımın ‘çeşitli vasıfları haiz’ demek olduğunu, ‘çeşitli vasıflara sahip’ dendiği halde ‘çeşitli vasıfları haiz’ demek gerektiğini düşünerek, eğitim sisteminin bir ülkenin insanlarına bütün bunları öğretmemiş olmasına üzülmeyin misiniz?” (Hürriyet, 31.10.1993).

Okurlar bir yazarın, özellikle de köşe yazarlarının en önemli yardımcıları, dayanaklarıdır. Mustafa Ekmekçi’nin köşesinde yayımlanan aşağıdaki okur mektubunda, zaman zaman televizyonlarda konuşmacı olarak karşımıza çıkan bir edebiyat adamının konuşması eleştiriliyor:

“Bizim vasıflarımızın da bu gibi vasıfların üstüne olmasını tercih ederim” diyor. Sayın K. ismin hallerini de mi yerinde kullanmı-

yor, *üstünde* demiyor *üstüne* diyor. Aynı tümcede *tercih ederim* sözlerini de yersiz kullanıyor. Niteliklerimizin üstün olması tercih edilmez, dilenir, istenir, umulur, beklenir. (Cumhuriyet, 23.7.1987).

“Camii” değil, “camisi” demek gerektiğini ilkin 1940’lı yıllarda N. Ataç savunmuştu. Prof. T. Tekin “Cami, mevki, terfi, sanayi, irtica” gibi sonu “ayınlı” Arapça kökenli sözcüklerin Türkçede eklenme durumunda nasıl söylenmeleri gerektiğini tartıştığı yazısını şöyle bitiriyor:

“Camisi” biçimini yanlış, camii söylenişini, doğru sayan ve bunda direnen Sayın Yalçın’a anımsatmak (“hatırlatmak” değil) isterim. 28 Şubat tarihli Yeni Yüzyıl gazetesinin manşeti de “MGK irticayı tartışıyor” değil, “MGK irticayı tartışıyor” biçiminde idi. Görüldüğü gibi, Türkçede artık Arapçanın ve Osmanlıcanın kuralları değil, Türkçenin kuralları işliyor. Doğal ve doğru olan budur zaten.” (Cumhuriyet, 16.04.1997).

Yazar aynı yazısında bir parti başkanının sıkça kullandığı “kardeşane” sözcüğünü de beğenmiyor. Farsça bir ekin (-ane) Türkçe bir sözcüğe eklenmesini doğru bulmuyor.

“Neyine bahse girelim?” diye konuşan titrek arabeskçiyi her gün televizyonlarda gördüğümüz sürece, toplumumuzun da her gün biraz daha arabeskleşip dilinin kötüye gideceğinden kuşkunuz olmasın.

EYLEMLER, YARDIMCI EYLEMLER

Türkçenin bir başka varsıllığı da eylemleridir. Kimi bilim adamları Osmanlılar döneminde Türkçeyi eylemlerin kurtardığını söyler. Eylem zamanları gibi, yardımcı eylemlerin kullanımında da önemli yanlışlar yapıldığını görüyoruz. Şiar Yalçın (Milliyet, 7.8.1994) yabancı dillerin etkisiyle ortaya çıkan bir yanlış kullanıma değiniyor:

“Banyo, duş, kahvaltı, içki aldım, demeyin, ‘Banyo, duş, kahvaltı yaptım, içki içtim’ diyin.”

Almak, yapmak yardımcı eylemlerini kullanırken ölçüyü epey kaçırdığımızın fazlaca örnekleri var. Elinde megafonla konuşan trafik görevlisinin dil yanlış, bütün bir sokağa, caddeye, giderek kentin bütününe yayılır:

“Sağ tarafa yanaşma yapmayın!”

“Sol tarafta bekleme yapmayın!”

Bu rahatsız edici örnekler dışında, şöyle mi olsa, böyle mi olsa diyeceğimiz örnekler de var. Spikerler çoğu zaman:

“Bugünkü programımızı bir kez daha hatırlatalım.” demek yerine, “hatırlatma yapalım” diyorlar. Yapmak eylemi dili zenginleştirici bir canlılık kazanmışsa, önüne geçmenin elbette hiçbir bir anlamı yok, gereği de yok. Ancak bir anlatım kolaycılığıyla başka eylemle-

rin, başka sözcüklerin yerine kullanılması doğru olmaz, dilin zenginleşmesi yolunda bir katkısı da olmaz.

Trafik görevlilerinin ağzında megafonla sokaklara, caddelere yaydıkları dil yanlış, sonra bir öğrencinin kâğıdında bize de ulaşır:

“Ayrıca Sait Faik dülgere balığının doğallığını çok iyi yapmış.” (İletişim F. öğrencisi).

Aşağıdaki örneklerde görüleceği gibi, kimi zaman almak, kimi zaman yapmak yerli yersiz kullanılırken, kimi zaman da *almak*, *etmek*, *yapmak* birbirine karıştırılıyor:

“Aksine, derginin, kurumun yüzünü ak etmesi dileğindeyim.”

Salah Bırsel, Fuad Güner’in bu tümcesinde *ak etmesi* yerine *ağartması* denilmesi gerektiğine değiniyor. (Türk Dili, sayı: 125, s. 306).

Nurullah Ataç’ın düzeltmeye çalıştığı ya da irdelediği dil yanlışları arasında yapmak, etmek gibi yardımcı eylemlerle ilgili örnekler de var:

Leylâ ile Mecnun’daki “Boynum kolunu diler sabâdan / La’lim le-bini diler havadan” beyti, bence insanoğlunun yarattığı en büyük güzelliklerden biridir. Üç beş gazeli vardır, gene de doyamam tadına!

Ama bana bir soğuma geldi ondan. Bugün “Çıkarmak etseler tenden çekip peykânın ol servin / çıkan olsun dil - i mecrûh, peykân olmasın ya Rab!” beytini söylüyordum, birden bire bir bayağılık buldum onda. “Çıkarmak etseler “ de ne oluyor? Oysaki, iyice hatırlıyorum, eskiden ona da bayılırdım, “çıkarmak etseler” dediği için hayrandım Fuzuli ‘ye.

Şimdi düşünüyorum, acaba Fuzuli gerçekten “çıkarmak etseler” demiş mi? Divanında buna benzer bir şey daha yok: görmek etseler, kaçmak etseler, ağlamak etseler, demiyor. Yalnız bir kez mi göze almış bunu? Hiç sanmıyorum. Fuzuli divanı “istinsah” yanlışlarıyla doludur. (Günce, s. 126).

Kabullenmek, Kabul Etmek

Sanatçıların çoğunun hayranlarının, kendisinden yaşlılar, hatta

yaşıtları arasından değil de kendisinden küçük yaşta insanlardan çıkması bundandır, böyle bencil bir duygudur.

Bir daha söyleyeyim: Çok sevdim Sabahattin Kudret'in yazısını. Ama biraz daha özenseydi, "Sanatçıların çoğunun" dedikten sonra, çoğul kullanmak gerektiğini unutup "kendisinden" diye tekil kullanmasaydı, bir yerde de "kabul etmek" yerine "kabullenmek" demeseydi, daha iyi ederdi. "Kabullenmek", "kabul etmek" demek değildir. (Dergilerde, s. 24).

Prensibi Halletmek

Hani şu günlerde konuşanlar, derin derin konuşanlar yok mu? İşte onlardan biri boyuna "prensibi halletmek, prensiplerini halletmek" diyor. Belli ki pek de memnun bunu söylerken. Prensip halledilir mi? Orasını hiç düşünmüyor. Prensip de, halletmek de önemli sözlerden, derin düşüncenin gereçlerinden, yani malzemesinden. Yan yana getiriyor onları, aydınca konuştuğundan, büyük düşünürler gibi konuştuğundan hiç süphesi kalmıyor. Koltukları kabarıyor. Dinleyenler de memnun, onların koltukları kabarıyor. (....)

Prensip halledilmez, konular onların dilince söyleyelim, vaz' edilir, birtakım düşüncelerden, çözümlerden yeni tahlillerden, araştırmalardan sonra bir prensibe varılır, bir prensibin ışığında bir mesele halledilir... İlke dediler mi anlayacaklar onun çözümlenmeyeceğini, halledilmeyeceğini, daha doğru konuşacaklar. (Günce, s. 119).

"Siz dedikodu mu yaparsınız, yoksa dedikodu mu edersiniz?" diye zaman zaman öğrencilerim arasında küçük bir anket düzenlerim. Bu soruyu bir eğitim programı içinde birkaç saat ders verdiğim TRT spikerlerine de yönelttim. *Dedikodu yapanlar* kimi zaman açık farkla, kimi zaman az bir farkla hep önde oldular. Nurullah Ataç'ın çok iyi okunup anlaşılmadığını bir kez daha görmüş oldum:

Dedikodudan kim hazzetmez ki... Ben sadece onu sevdiğimi söylemekle kalmayacağım, dedikodu etmeyenlerden hoşlanmam. Anla-

tayım. (Ama daha önce söyleyeceğim bir şey var, sırası geldi; dikkat ettinizse “dedikodu etmeyenlerden” dedim, “yapmayanlardan” dedim, demeyeceğim de. O yapmak fiili yok mu? Artık fenama gidiyor. Gazetelere, kitaplara bir bakın; her yere burnunu sokuyor. Etmek, kılmak yok, hep yapmak. Hele Anadolu Ajansı, elinden gelse, hani gelmiyor da değil, Türkçeden bütün fiilleri atacak, bir o yapmayı saklayacak: beyanat yapmak, hücum yapmak, hadise yapmak, bilmem kimin bilmem kime yaptığı beyanatta... Hele buna pek tutuluyorum: orada fiile lüzum yok: “falanın filana beyanatında” dersiniz, olur biter. Ama araya bir de fiil sıkışınca daha edebiyatça yazdıklarını sanıyorlar. Kulun elinden bir şey gelmez, Allah ıslah etsin. Süleyman Nazif merhum: “Bu yapmak fiili sonunda Türkçeyi yıkacak” dermiş, yalan da değil. (Günlerin Getirdiği, s. 9-10).

DEYİMLER ve MECAZLAR

Türkçedeki sözcük sayısı, İngilizce, Fransızca gibi dillere göre daha azdır. Ancak bir dilin anlatım gücü, yalnızca sözcük sayısı ile belirlenemez. Az sözcükle ortaya güçlü bir anlatım ağı çıkabilir. Deyimler, Türkçenin anlatım gücünü varsıllaştıran öğelerin başında yer alır. Türkçenin bu özelliğini Atilla Dorsay şöyle dile getiriyor:

Türkçe güzel bir dildir. İnanılmaz güzellikte deyimleri, yerine göre kullanıldığında son derece zengin ve hoş bir argosu, yakası açılmadık küfürleri, başka dillerde bulunmayan incelikleri, şiir düzeyinde deyişleri, kimi zaman en karmaşık duygulan anlatmada benzersiz düzeyde özlü, 'lakonik' deyim ve benzetmeleri vardır. Hepsini yerli yerinde kullanır, hepsinin hakkını vererseniz, ortaya doyulmaz güzellikte bir ifade aracı çıkar.

....

Yine bir özel kanalda bir Luis Bunuel filmi: Şafak Göründü, Önce boş bulunup normal karşılıyorsunuz. Sonra uyanıyorsunuz: Türkçede şafak görünür mü? Peki ne olur? Şafak söker. (Cumhuriyet, 10.02.1993).

Yazık ki öğrencilerimiz Türkçeyi güzel bir dil yapan deyimleri

ya da mecazları hakkıyla kullanamıyorlar. Onların bu eksikliğini sergileyen nice kötü örnekler var elimizde:

“Anı hayatımızın geçen kesiminde yaptığımız işleri, duyduğumuz duyguları çok duygusallığa kaçmadan yazmamızla elde edilir.”

“Güzelliğiyle göze batmayan bir balık bu...” (SBF öğrencisi).

“Eserlerinde çok farklı boyutlara deyinmiştir.” (İletişim Fakültesi öğrencisi).

“Sanki başıma soğuk su dökülmüştü.” (İletişim Fakültesi öğrencisi).

“Daha sonra kurduğu boş hayallerden kararını değiştiriyor.” (İletişim Fakültesi öğrencisi).

“Çok sevdiğim basketboldan kopmamı sağlamıştı.” (İletişim Fakültesi öğrencisi).

“Anıdaki kişilere günlükteki gibi yer verilmez.” (İletişim Fakültesi öğrencisi).

Toplumda çok önemli yerlere gelmiş yöneticilerin, politikacıların durumunun öğrencilerimizden daha iyi olduğunu söylemek çok zor. “Ağzından bal damlayan” diyeceğine, “ağzından bal çıkaran” diyen bir politikacının yanlışları, zaman zaman herkeste olabilecek küçük dil sürçmelerinin çok ötesinde:

“Gerçekten de Türkçe yanlış yapmayan siyasi yok gibidir. DYP Genel Başkanı Sayın Çiller’in bir parti toplantısında partisinin amblemi *kır at*’tan önce *beyaz at* diye söz etmesi, gülüşmeler üzerine bunu daha sonra “ak at” diye düzeltmeye kalkması ve bu kez daha çok gülüşmelere neden olması hatırlardadır. Kolej çıkışlı sayın Çiller’in at rengi, at donu olarak *kır* sözcüğünü bilmediği böylece ortaya çıkmıştı! Onun bir başka önemli yanlış da ‘Kol kırılır, yen içinde kalır’ deyimini ‘Kol kırılır, yen kalır’ gibi tümüyle anlamsız bir biçime sokmasıydı.” (Prof. Talat Tekin, Cumhuriyet, 01.02.1997).

“Pompei’nin son günlerinde böyle büyük bir dil bataklığı olmuş muydu acaba?” diye soran Cemal Süreya, Kenan Evren’in TV’de söylediği bir sözünü anımsatıyor bize:

“Kenan Evren’in TV’de şöyle bir cümlesini anımsıyorum: ‘Hangi taşı kaldırırsan, altından Atatürk çıkar.’ Atatürk’ü övmek için söylenmiş.” (Gösteri Dergisi, Aralık 1987).

Kimi deyimler belli bir kültürel çevrenin ürünüdür; o çevreyi, o yaşamı bilmeyenler bu deyimleri yanlış kullanabilirler. Bir kadın yazarımız “kenar mahalle” ya da “varoş” yerine “aşağı mahalle” demişti. Gene bir kadın yazarımız “koyunlar bire on verdi” diyordu bir yazısında. Bu deyim ekin için kullanılır, hayvanlar için kullanılmaz. Gene ünlü bir kadın romancımız ünlü bir romanında “Ali’nin kavak tarlaları”ndan söz eder.

Kontak Kurmak

Türkçede “kontakt kurmak” diye bir deyim yoktur. Tv dizilerindeki yüzlerce yanlıştan birini de Emre Kongar gösteriyor:

Medya notu: CTV Kanalında, 11 Eylül perşembe günü “İki Kişilik Dünya” adlı dizide, sekreter, “Bir oyuncak firması benimle kontakt kurdu diyor. Türkçe konuşanlar galiba, “Bir oyuncak firması benimle temas kurdu” ya da “..ilişki kurdu” der. Kontakt kelimesi Türkçede ‘elektirik kontağı’ ya da ‘kafadan kontakt’ deyimlerinde kullanılır. (Cumhuriyet, 15.09.1997).

BAĞLAÇLAR, EDATLAR

Bağlaçlar dilbilgisi kitaplarında “Eş görevli sözcükleri veya tümceleri birbirine bağlayan sözcük” (Hatipoğlu, 1978) diye tanımlanır. Tanımların hep eksik bir yanı vardır. Ayrıca dil dediğimiz bu canlı sistemi, tanımlarla anlamak, tanımlara indirgemek de zordur. “Çay da çay olmuş!” derken, de / da bağlacı sadece iki ögeyi birbirine bağlamıyor, cümleyi başka bir anlam inceliğiyle güçlendirip güzelleştiriyor.

En kolay kullanılacak bağlaç gibi görünürse de, en çok “ve” bağlacının kullanımında yanlışlar yapılır. Kimi yazarlar Türkçenin ile’si, de’si varken, ve’ye gerek duymazlar. Ataç bu görüşü savunanların başında yer alır. Bu görüşü yanlış ya da aşırı bulanlar da var kuşkusuz. (Gökşen, 1963, s. 284). Ancak “ve” bağlacının çoğu zaman gereksiz kullanıldığı da bir gerçek. Örneğin, öğrenci yazılarından aldığımız şu örneklerde ve’ye gerek var mı?

“Annemin hazırladığı yemekleri zevkle yedikten sonra biraz ders çalıştım ve birazdan kendimi yatağa atacağım.”

“fakat sporla ilgisini kesmemiş ve antrenörlüğe başlamıştı.”

“İşe gitmek zorundayım ve derslerimi yetiştirmem gerekiyor ve evden çıkmadan ev işlerini bitirmeliyim.”

Bir ilandan alınan şu cümlede ve'nin yol açtığı önemli bir yanlış var; bu tür yanlışlara günlük dilde çok rastlarız:

“Mermer işçi ve ustası alınacaktır.”

Bir ders kitabından alınan şu cümlede de bağlaçlar yanlış kullanılıyor:

“Anadili iyi bilmeyen öğrencilerin yabancı dil ile diğer derslerde hatta hayatta başarılı olmaları beklenemez “

Altı çizilen ile yerine ve bağlacı kullanılırsa, cümle düzelir; ancak gene de güzel bir cümle olabilmesi için başka düzeltmeler de yapmak gerekir. Şu örnek de ilkokullarda okutulan Hayat Bilgisi kitabından:

“Yoksullar yeteri kadar giyinmez ve beslenmezler.” (O. Adalı, Nokta, 20 Eylül 1987).

“Ailemin ikinci ve ilk kız çocuğuyum” diyen öğrencimizin yanlışını düzeltmek isteyen arkadaşları, daha kötü yanlışlar yapmışlardı.

Ve bağlacı ile yapılan tamlamalar konusunda Nurettin Artam, Türk Dili dergisinin Mayıs 1952 sayısında yazdığı bir yazıda o zamanın terimlerini kullanarak şu uyanda bulunuyor:

“Bir tek kelime ile bir terkip arasına bir **ve** atfı edatı konulmak suretiyle birbirine bağlamak gerekirse terkipin önce, tek kelimenin sonra gelmesi lâzım geldiği halde buna da özen gösterilmediği göze çarpıyor.”

Meselâ, geçenlerde bir gazetede şöyle bir başlık gördüm: “Londraya gelen Kral ve Devlet Reisleri” Kelime ve terkip böyle sıralanınca birincinin de “kral reisi” olması gerekir. Halbuki “Londraya gelen Devlet Reisleri ve Krallar” demek suretiyle bu pürüz ortadan kalkar.

Ve, İle, Bir de...

Fethi Naci ve'yi kullanmak istemeyen Akşit Göktürk'ün bir tümcesine dikkatimizi çekiyor:

Akşit Göktürk'ün *Okuma Uğraşısı'nı* okurken ancak 128. sayfada fark ettim Akşit'in kitabında “ve” kullanmadığını: “Günümüz sanat eleş-

tirmenlerinden E.H.Gombrich, *Art and Illusion* bir de *Norm and Form* adlı yapıtlarında, sanat yapıtının kuruluşu ile kavranışını incelerken bir-takım ilginç açıklamalar getirir bu konuya”

Bu tümcedeki ‘bir de’ hiç yerine oturmamış; Akşit Göktürk burada niçin “bir de” demiş diye düşünürken fark ettim Akşit’in ve kullanmadığını. Ama “bir de” ve’nin yerini tutmuyor; tümce içinde kullanıldığı zaman ‘aynca’ ya da ‘fazladan’ anlamına geliyor ve genellikle iki şey sayıldıktan sonra kullanılıyor.(....) Türkçe Sözlük’te sözcüklerin nasıl kullanıldığını göstermek için şairlerden, yazarlardan örnekler var; herhalde Melih Cevdet Anday’ın *Fotoğraf* adlı şiirindeki şu dizeyi anımsamamışlardır: ‘Ben, Orhan, Oktay, bir de Şinasi’ ... (Akşit ‘bir de’ yerine ile diyebilirdi.) (Hürriyet Gösteri, Şubat 1987).

Ataç da Akşit Göktürk’ün yaptığı yanlışın tersini yapan Sabih Şendil’in yanlışını şöyle düzeltiyor:

“Dil ve halka inmek bakımından” demek de pek doğru olmuyor, Bay Sabih Şendil “dil ve halka inmek bakımlarından” demeyi belki güzel bulmamıştır, “bakımlarından” demek gerçekten de iyi olmuyor, “dil bakımından, bir de halka inmek bakımından” deseydi. (Dergilerde, s. 124).

Ataç’ın ve bağlacının kullanımı ile ilgili gösterdiği bir başka yanlış daha:

“Her genç ve tanınmış imza sözünü de pek anlamadım, yoksa Bay Vildan Murat: Tanınmış olsun, daha yeni başlamış olsun, her yazar... mı demek istiyor?” (Dergilerde, s. 27).

Bu yanlışlar Ataç’ın ve bağlacının gereksizliği konusundaki görüşlerini savunması için iyi bir fırsattır:

Konuşurken, şöyle eş dost ile konuşurken kimsenin “Talim ve Terbiye” dediğini, “Yapı ve Kredi Bankası” dediğini duydunuz mu hiç? Kimse öyle söylemiyor, hepimiz de kaldıyoruz ve’yi, “Talim - Terbiye” diyoruz, “Yapı Kredi Bankası” diyoruz. Dilimizde VE yok da onun için. İstedikleri kadar uğraşsınlar, sokamıyorlar. Türkçede, konuşma Türkçesinde ve’den bir kaçınma, bir tikslenme var. Oysaki yazılara dolduruyo-

ruz ve'yi, onsuz olamazmı, anlaşılazmı ne demek istediğimiz, daha birtakım lakırdılar, ve'yi konuşurken gerekli bulmadığımıza göre, atabildiğimize göre, yazı dilinden de atabiliriz. İşlerine gelmez, onun yazıya bir kibarıklık, derinlik verdiğini sanıyorlar, boncuk diye kullanıyorlar onu, nazar boncuğu yahut katır boncuğu.

Konuşmalarda VE hiç geçmiyor demiyorum. Hani kitap gibi konuşan yüksek aydınlanmız var, ve' li konuşuyor onlar. Hele bir yerde söylev çekmeğe kalktılar mı, ve'nin bini bir para. Ondan sonra da: "Bak!" diyorlar insana. "konuşmada VE kullanılıyor işte" Konuşma mı derim ben onlannkine? (Günce, s. 88).

Ataç öteki bağlaçların yanlış kullanımına da örnekler gösteriyor:

Hem... Hem...

Şu son günlerde Türkçe bir kitap okumağa kalktım, İngilizceden çevrilmiş (...) Şöyle başlıyor: "Her yazar değişik sayı ve nisbette, hem ögücü, hem de yericı mektuplar alır." Okudum bu sözleri, sonra da oturdum ne demek olduğunu düşündüm. Kolay kolay çözülmüyor. "Bütün yazarlara birtakım mektuplar gelir, kimine az, kimine çok, övenleri de vardır içlerinde, sövenleri de" demek olacak. Ama çevirmen bunu söylemiş mi böylece? Bir "nisbette" sözü kullanmış ki hiç yerinde değil, yerinde olmadığı için karıştırıyor işi (...) "Hem övücü hem yericı mektuplar" denince ben o mektuplarda, o mektupların her birinde övgü ile yergi karışmış derim, oysaki belli, o değil söylenilen, o mektupların kimi övüyor, kimi de yeriormuş... (Diyelim - Söz Arasında, s. 174-175).

Meğer, Meğerse, Oysa

Doğrusu, severim Fazıl Hüsnü Dağlarca'yı. Şiirlerinden birkaçı bence günümüzün en güzel şiirlerindendir. Ama bu sözlerini okuyunca güleceğim tuttu. Bir kere dilini beğenmedim. "Meğerse" ne oluyor?

“Meğer” desin yalnız... Ama Türkçe konuşur, yazarken, öyle bir cümlede “ise” yi kullanmak içimizden geliyor, dilimizin buyruğu. Şu “ve... de” ler gibi. Öyle olunca “meğer” sözünü kaldırsın, “oysa” desin. Bu dikkatsizlikler kişiyi “halbukiyse” demeğe götürür. (Günce 1, s. 134).

TEKRAR YANLIŞLARI

Aynı sözcükleri aynı tümcede ya da birbirine yakın tümcelerde sık kullanmak bir anlatım kusurudur. Ancak her yinelemenin de bir anlatım kusuru olmadığını belirtmek gerekir. Kimi yinelemeler anlatımı güçlendirir, güzelleştirir, şiirsel bir özellik kazandırır. Şu örneklerde olduğu gibi:

“Altta, dişi yumurtaları, yukarıda erkek tohumları sallanıyor, sallanıyor, sallanıyordur.” (Sait Faik)

Bu yinelemeler hem düzyazıda, hem şiirde çokça görülür:

Severim güzeli nice olursa

Boyu uzun beli ince olursa

Severim atı da dinççe olursa

Kovulmuşu, yorulmuşu nideyim (Karacaoğlan).

Her yineleme anlatımı yukarıdaki örneklerde olduğu gibi güzelleştirmez. Şu örneklerdeki sözcük tekrarları bir anlatım kusurudur.

“Senin de bildiğin gibi, bu senden ilk ayrılışım.” (İletişim Fak. Gazetecilik B. öğrencisi).

Sen sözcüğünü iki kez yinelemeye, sözü uzatmaya gerek yok. Konuşma dilinin doğallığı ile, kısaca:

“Biliyorsun, bu senden ilk ayrılışım.” denebilirdi. Böylece tümce tekrardan ve gereksiz öğelerden kurtulur, Ataç’ın deyişiyle konuşma dilinin “sesini, sıcaklığını” kazanır.

Şu tümce de bir üniversite öğrencisinin yazısından:

“Dile devamlı biçimde başka dillerden sözcüklerin girip, o dil altında değişip, o dile mal olmaları o dilin ne kadar zengin olduğunu gösterir.” (S.B.F. öğrencisi).

Tekrar konusunda öykü ve roman yazarlarının daha titiz olması gerekiyor. Fethi Naci, Nedim Gürsel’in Sevgilim İstanbul’unu eleştirirken, bırakın aynı tümcedeki tekrarları, aynı kitapta yer alan, başka başka öykülerdeki yinelemeleri de kusur sayıyor:

Önce Nedim Gürsel’in “titiz bir yazarım” sözü üzerinde durmak istiyorum. Gerçekten titiz bir yazar mı Nedim Gürsel?

1) Haliç’in Kıyısında adlı hikâyesinde (s.9) “Filelerin içi tıka basa dolu” dedikten sekiz satır sonra ‘Tıkış tıkış filelerin içi’ diyor, (....)

Puşkin Alanı adlı hikâyede “Ozan öldü / İlk kimden duydum ben bu sözü? (...) birisi kulağıma fısıldamadı herhalde.” dedikten sonra Köprü adlı hikâyede, ‘Bir sudur akar gider / Kim kulağıma fısıldayıp duruyor bu tümceyi!’ (s.94) diyor.

Mont - Souris Parkı adlı hikâyede, “... bir el omuzuma dokundu. Dönüp baktım kimse yok” (s.59) dedikten sonra, Saklambaç adlı hikâyede “Bir el omuzuma dokundu (...) Dönüp baktım hiç kimse yok.” (s.87) diyor. (Hürriyet Gösteri, Temmuz 1987).

Sinekli Bakkal’da geçen “Açgözlü gözlerle kızın gözlerini aradı.” (s.81) tümcesindeki tekrar yanlısını saptayan Cahit Kavcar, bu tümcenin şöyle düzeltilebileceğini söylüyor:

“Açgözlü bir bakışla kızın gözlerini aradı.” (Edebiyat ve Eğitim, s.62).

BOZUK, UZUN, KARIŞIK TÜMCELER

“Ama günlükte o gün olan olaylar, gördüğümüz farklılıklar bunlardan bahsederiz.” (İletişim Fak. Öğrencisi).

Bu öğrenci zayıf alınca şaşıracaktır. Çünkü sorulan konuyu iyi bildiğine inanmaktadır. Oysa doğru bir yanıtın ilk koşulu, önce doğru bir Türkçedir. Yalnız Türkçe dersleri için değil, bütün dersler için geçerlidir bu durum.

Tümce öğelerinden birinin yükleme kurallara uygun olarak bağlanmaması öğrenci yazılarında çokça görülen yanlışlardandır. Şu düşük tümceler de gene üniversite öğrencilerinin yazılarından alındı:

“Yazılarında daha çok toplumu aydınlatmak ya da bilgi vermeyi amaçlarlar.”

“Güzel ve düzgün söz söylemek, karşınızdaki kişileri daha etkileyici ve anlaşılır olmasını sağlar.”

Bir profesörün hem de Kültür Bakanlığının yayımladığı bir kitaba önsöz olarak yazdığı bir yazıdan aldığımız şu tümceden sonra, öğrencilere söyleyecek sözümüz olamaz:

“Bununla beraber, Ziya Gökalp’in eserleri, Atatürk’ün kurduğu Cumhuriyet’te başarıyla uygulanan bir çok inkılapları prensip, ideal ve değerleriyle doludur.”

(Prof. Dr. N. Nirun, “Ziya Gökalp’in Makaleleri IV” adıyla basılan kitaba yazdığı önsözden).

Nurullah Ataç, yaşadığı yıllarda edebiyat dünyasının öğretmenidir sanki. Gördüğü her bozuk anlatımı bıkmadan, usanmadan gösterir:

Önce, yol, toprak okul ve ağa baskısından kurtulunca (demek ki köylü ağa baskısından olduğu gibi yoldan, topraktan, okuldan da kurtulacak. Ne yapayım böyle yazıyor Bay Tufan Türkmen. Dedim ya, esrikleşmiş, çoşmuş, kurduğu tümce doğru mu, yanlış mı araştırmadan yazıyor.) (Dergilerde, s.302).

Gelelim Bay Seyfettin Turhan’ın Bayram gazetesinde çıkan yazısına. Doğrusu, bu yazısındaki deyişi beğenmedim. “Dost evine boş elle gitmeyi ar edinmişiz.” Belki bunda geçmiş devirlerin ekonomik şartlarının tesiri vardır. “Bazı maddelerin bir yerden diğerine...” diye başlıyor. Bu “diğer” sözünü görünce ürperiverdim, biz hep “bir yerden bir yere” deriz, “bir yerden ötekine” demek bile hoş olmuyor. “Boş elle” demenin de ne yeri var? “elimiz boş” demek dururken böyle söylemek biçimsiz olmaz mı? (Günce, s.161).

“Bugünkü edebiyatımızın dünkü edebiyata göre üstünlüğü dil ve halka inmek bakımından...”

Belli ki Bay Sabih Şendil dile önem veriyor. İyi, ben de sevindim buna. Ama neden kendisi dilimizi doğru kullanmaya özen göstermiyor? “Bugünkü edebiyatımızın dünkü edebiyata göre üstünlüğü” denir mi? “dünkü edebiyattan üstünlüğü” demek gerekmez mi? “Dil ve halka inmek bakımından” demek de pek doğru olmuyor, Bay Sabih Şendil “dil ve halka inmek bakımından” demeyi belki güzel bulmamıştır, “bakımlarından” demek gerçekten iyi olmuyor, “dil bakımından, bir de halka inmek bakımından” deseydi. (Dergilerde, s.124).

TEKİLLİK - ÇOĞULLUK

Tümce öğeleri arasında (özne-yüklem, tamlayan-tamlanan vb.) tekillik - çoğulluk bakımından uyumsuzluk, Türkçede çokça görülen yanlışlardır. Türkçede tekil-çoğul eklerinin kullanımı İngilizce, Fransızca gibi dillere benzemez. Bu konuda yanlış yapmamak, dil bilgisi kadar, dil bilincini de gerektirir.

“Anılar her yerde anlatılabilirler.”

Bu bir öğrenci tümcesi. Özne cansız bir varlık ve çoğul olursa, yüklem nasıl olur? Özne çoğul ve hayvan adı ise yüklem nasıl olur? Özne soyut bir varlıksa... Dediğiniz gibi, Türkçede biraz karışıktır bu konu.

Bir komedyenin kitabına koyduğu ad:

“Komikler Ağlamaz”

Yanlış değil. Bu doğruyu hangi kuralla açıklarsınız? Acaba “Komikler Ağlamazlar” mı desem diye bir dilbilgisi kuralı sizi zorlar. Siz gene de yukarıdaki biçimi yeğleyin.

Özne kişiliği olan bir varlık değilse, yüklem tekil olur:

“Ağaçlar ayakta ölür.”

Ya şu iki örnekten hangisi doğru?

- Orhan'ın yardımcıları çoğalıyordu.

- Orhan'ın yardımcıları çoğalıyorlardı.

Belki birinci örneğin, belki ikincisinin, belki de her ikisinin doğru olduğunu düşüneceksiniz. Yalnız dilbilgisi yardımıyla değil, dil bilincinizle de düşünmeniz gerekecek soruyu.

Agah Sırrı Levent, “Yanlıştan Yanlışa!” başlığını taşıyan yazısında (Ulus gazetesi, 24.02.1953) Prof. Dr. Osman Turan'ın bir yazısını şöyle eleştiriyor:

... cevaplar mugalatanın dahi iflâs ettiğini ilândan başka bir mâna ifade etmezler. Öznesi -eski deyimle söyleyeyim- zevil'ukul'dan olmayan cümlelerde fiiller tekil olur, çoğul olmaz; meselâ, lambalar yandı denilir. Burada da etmezler değil, etmez demek gerekir. Ancak çok uzun cümlelerde, bir de teşhis sanatında bu caiz olabilir.

Ali Türkseven, Mehmet Barlas'ı eleştiriyor:

“Mehmet Barlas, 11.01.1992 akşamı Star1’de ölümlü birer insanlarsınız diye bir cümle kullandı. Türkçede nasıl *birer elmalar, birer kitaplar* denmiyorsa, *birer insanlar* da denmez. Doğrusu şöyledir: ölümlü birer insansınız.” (Öğretmen Dünyası, Temmuz 1992).

Gelelim Nurullah Ataç'ın düzeltmelerine:

Bay Vildan Murat yazarken dikkat de etmiyor... “Kendine ülkü edinen dergiler” denir mi? Kendilerine demek gerekmez mi? (Dergilerde . s.26).

Sanatçıların çoğunun hayranlarının, kendisinden yaşlılar, hatta yaşlıları arasından değil de kendisinden küçük yaşta insanlardan çıkması bundandır, böyle bencil bir duygudur.

Bir daha söyleyeyim: Çok sevdim Sabahattin Kudret'in yazısını. Ama biraz daha özenseydi. “Sanatçıların çoğu” dedikten sonra, çoğul kullanmak gerektiğini unutup “kendisinden” diye tekil kullanmısaydı.. (Dergilerde, s.24).

YAKIN ANLAMLI SÖZCÜKLER

Yakın anlamlı sözcüklerin birbiriyle karıştırılması da çokça rastlanan yanlışlardanır.

Şu tümce ünlü bir televizyon kanalının haber programından:

“Bazıları da hiç umarsızca tüplerin yanında sigara içiyor.”

Dilimizde “umarsızlık” çaresizlik anlamına gelir; burada “umursamadan” demek gerekirdi.

Bir yazısında Doç. Dr. Hüseyin Başar da bizi şöyle uyarıyor:

“Benzer anlamlı sözcüklerin her zaman birbiri yerine kullanılması da yanlıştır, çünkü benzer de olsalar anlamları arasında az çok fark vardır. *İri* yerine *kocaman*; *ince* yerine *küçük*, *şişman* yerine *şişko* dediğimizde anlatılan farklıdır. Anlatıma gereken zenginliğin ve anlam inceliğinin verilmesi, benzer anlamların birbiri yerine değil, kendi yerlerine konmasıyla gerçekleşebilir.”

Gözlem - Gözetim

“Hasan Heybetli dört adamıyla birlikte dün Veliefendi Hipodromu’nda gözlem altına alındı” (Radikal, 17.09.1998) tümcesini Hakkı Devrim şöyle düzeltiyor:

...Örnekteki “nezaret altına alma”nın günümüz Türkçesindeki karşılığı “gözetim altına alma” dır; “gözlem altına alma”ya eskiden “müşahede altına alma” denilirdi. (Radikal, 29.09.1998).

Öbür, Diğer, Öteki

Oysa “öbür” sözcüğünde bir yakınlık anlamı da var. Benzerleri anlatır. Zamanla öyle bir konum da kazanmış belki. “Öbür kardeşiniz de geldi mi? diyebiliyoruz da, “Diğer kardeşiniz geldi mi?” diyemiyoruz. Hele “Başka kardeşiniz geldi mi” hiç... Bir de “öteki” sözcüğü var. “Öteki kardeşiniz geldi mi?” cümlesi de oturmuş bir cümle olmayacak.

Diğer sözcüğünü oldum bittim sevmem; hiç kullanmam. (Cemal Süreya, Gösteri Dergisi, Aralık 1987).

Ten, Cilt, Deri

Üçü de yalın anlamlı sözcükler. Çoğu yerde birbirinin yerini tutar, ama her zaman değil. Sevgilinin derisinden “ten” diye söz edersiniz de, annenizin, babanızın derisinden “ten” diye söz edemezsiniz.

Atınada Bir Ev adlı hikâyesinde (s.22) , bir kız, babası için, “Tenime batan sert sakalları belleğimde hâlâ” diyor. Bir kız, babası söz konusu olunca, tenim demez, yüzüm der; çünkü ten sözcüğü cinselliği çağırıştırır. (Fethi Naci, Gösteri Dergisi, Temmuz 1987).

İşit, Dinle

“Bir dokun bin âh işit kâse - i fağfûrdan” demeyin, “bir dokun bin âh dinle kâse-i fağfûrdan “ diyin. Yoksa hem vezin bozulur (...) hem de “işit” ile “dinle” arasındaki nüans (zinhar “nüans farkı” demeyin!) kaybolur; “işitmek” istemeden duymak, “dinlemek” ise isteyerek bilinçli olarak duymak, kulak vermektir. Gök gürültüsünü işi-

tiriz, müzik dinleriz. Burada da şair, “porselen kâseye dokunduğun zaman ondan çıkan şikâyet feryâdını dinle” diyor. (Şiar Yalçın, Mil-liyet, 07.08.1994).

Beste, Makam, Fasıl

Yahya Kemal bey: “Sultanî yegâh başka beste, - Zira ki o beste başka beste” diyor. Yalnız “ Sultani yegâh değil, her beste başka bes-tedir. (“Sultanî yegâh” için “beste” demek bilmem doğru mu? Bir ma-kam, bir fasıl değil mi o?) Yahya Kemal beyin titiz olduğunu söyler dururlar ya, pek aldırmanm öyle şeylere, bir sözü yerinde kullanmağa bakmaz, en güzel şiirlerinden birinde, “Ses” te de: “Bir eski gazel bes-tesi yükseldi boğazdan” dememiş miydi? Sonra değiştirdi: “Bir bes-tenin engin sesi..” dedi, o “engin ses” hiç hoşuna gitmiyor. (N. Ataç, Günce, s.52).

Kabullenmek - Kabul Etmek

Daha ilk sayfada bir “kabullenmek” var, “kabul etmek” yerine kullanılmış. Böyle kullanılan “kabullenmek” sözü sinirlendiriliyor be-ni, bir özensizlik gibi geliyor. “Kabullenmek” bir şeyi kendine mal etmek, verilmeden, hak etmeden almak (...) demektir. (N. Ataç, Gün-ce, s.115).

ÇEVİRİ YANLIŞLARI

Çeviri yanlışları üzerine de epey yazı yazıldı. Çeviri yanlışları çoğu zaman karşı dili iyi bilmemekten değil, Türkçeyi iyi bilmemekten kaynaklanır. Nurullah Ataç bu yanlışlardan biri üzerine şunları yazıyor:

Ama o değil benim söylemek istediğim. Romanın İngilizce adı: *Gene with the Wind*, Fransızcaya *Autant en emporte le vent* diye çevrildi. Bu sözlerin ikisi de geçmişliği gösterir. Demek yanlış. Bunu anlamak için çevirenin yahut çevirenlerin biraz düşünmeleri yeterdi. O kadarcık da düşünmemiş. Artık ben onların çevirilerinin iyi olduğuna inanır mıyım?

Yel aldı gitti demelilerdi, yahut başka bir ad aramalılardı.. Olur mu hiç? Rüzgâr gibi çevirecekler. (Günce, s.27).

Yayın dünyamız, yetersizliklerden, yeteneksizliklerden kaynaklanan yanlışların yanı sıra, Ataç' ın deyişiyle "rüzgâr gibi" yapılan çevirilerin gitirdiği yanlışlarla dolu.

Çeviri konusunda Ataç' ın savunduğu ilkelerden biri şudur: Çeviri yaparken , yalnız bir sözcüğün değil, bütün bir tümcenin Türkçedeki karşılığını aramak gerekir. Çevirdiğimiz yazarın "meramını" kavrayıp dilimizde onu nasıl anlatabileceğimizi düşünmeliyiz. (Günlerin Getirdiği, 115).

Televizyonlarda, özellikle dizi filimlerde yapılan çeviri yanlışlarının sonu gelmiyor, geleceğe de benzemiyor.

Help

Orman Yüksek Mühendisi Sezgin Özden'in dikkatini çekmiş... atv'deki bir yabancı filmde, erkek yemeğe otururken kadına "Kendine yardım et" demiş... Özden, sofraya oturan birine "Kendine yardım et" demenin ne anlama geldiğini düşünürken, İngilizcesini anımsamış bir an: Help yourself... Help yourself'i kelime anlamı olarak Türkçeleştirince tabii ki ortaya kendine yardım et, çıkmış "Buyrun" çıkacağına! (Cumhuriyet, 19.09.1995).

Şafak Söker

Yine bir özel kanalda bir Luis Bunuel filmi: 'Şafak Göründü' Önce boş bulunup normal karşılıyorsunuz, sonra uyanıyorsunuz: Türkçede 'şafak görünür' mü? Peki, ne olur? 'Şafak söker.' Deyim budur, güzel Türkçe budur. Şu filmlere Türkçe adlar koyanlar, bu dilin inceleklerini biraz daha iyi bilseler ne olur?

....

Yine sinemaya gidersiniz. Hem de çoluk çocuğunuzu alıp 'zararsız' saydığınız bir filme (....) O ne? Altyazılar bir küfürname halindedir. (....) Tek bir örnek: Filmdeki kahraman 'my eye' der. Bu, her türlü çevrilebilir. Ama filmin aklievvel çevirmenin ağzından şu alt yazıyı okursunuz: 'Gözünü s.....m' Evet, aynen böyle. Film, bu tür yazılarla sürüp gider, yanınızdaki çocuğunuza ne diyeceğinizi bilemezsiniz. (A. Dorsay, Cumhuriyet, 10.02.1993).

Senden Yoruldum

TRT çevirmenlerinin yaptıkları çeviri hataları sık sık bu köşede açıklanır. Her dilin kendine özgü, o günün koşullarına paralel olarak çıkarılmış deyimleri vardır. Bunları herkesin bilmesi beklenemez. Ne

var ki bazı deyimler vardır ki, hem Türkçesi hem İngilizcesi artık kılıplaşmıştır. Ben iki örnek vermek istiyorum. Birincisi; “I am tired of you” dendiğinde onun Türkçesi “senden yoruldu” değildir. “Gına geldi” , “bıktırdın” , “usandırdın” demektir. Geçen gün de bir sunucu hanım “holiday on ice” için “buzda tatil” dedi. Oysa “buz revüşü” demek daha anlamlı olurdu. İşte bu tür çeviri yanlışları TV ekranlarında olmamalı. (Ahmet Mete, Cumhuriyet, 22.02.1989).

Kontluk Unvanı Alınır mı?

Bu sabah Alfieri’nin Mirası’nı okumak istedim. Bay Doktor Feridun Timur çevirmiş Türkçeye, Ulusal Eğitim Bakanlığı yayınlamış. Önsözden başladım. “Vittorio Alfieri 16 Ocak 1749’da zengin ve asilzade bir aileden Piemonte’nin Asti şehrinde dünyaya geldi ve kont unvanını aldı.” Alfieri doğmadan babası ölmüş de onun için kendisi kont olarak mı doğmuş? Yoksa sonradan mı kont olmuş? bilmiyorum. Ama ne olursa olsun, böyle söylenmez bu. Cümle öyle kurulmuş ki, yazar, “çocuk doğar doğmaz kont unvanı aldı” demek istiyor sanıyor, gülüyorsunuz. Bu gülünçlük “almak” fiili ile daha da artıyor: Kontluk verilmemiş kendisine, o almış, doğar doğmaz almış... “vermek” yahut “verilmek” denseydi o kadar gülmezdik.

... Acaba kontluk o soyda eskiden beri yok muydu? Var idiye burada “kont unvanı aldı” da denilmez, “kendisine kont unvanı verildi” de denilmez. Soy o unvanı çoktan almış, yahut o unvan o soya çoktan verilmiş. (N. Ataç, Günce, s.98).

Çeviri yanlışlarına televizyon dizilerinden sayısız örnekler gösterilebilir. Şu örnekler özel televizyonlardan:

- Olanlar hakkında biz de senin kadar üzgünüz. (Olanlar için diyecek).

- Alain’i gördün mü?

- İçerde soyunuyor. Neden? (Neden soyunuyor gibi anlaşılıyor.)

Özel televizyonların dili öylesine kötü ki, TRT’yi mumla arar olduk.

SÖZ EKONOMİSİ , EKSİLTİLİ ANLATIM

Dilde “en az gayret sarfı yasası” vardır. Bu nedenle kimi sözler eksik söylenir. Kimi durumlarda eksiltme yanlış sınırına gelir dayanır:

Giderek yaygınlaşan bir yanlış daha...

Sık sık hem söyleniyor, hem yazılıyor:

“Falanın koruması!”

Yanlış, “Falanın koruması” olmaz, “Koruma polisi” olur... (Hasan Pulur, Milliyet, 18.05.1992)

Bu “koruma” sözcüğü yeni bir anlam kazanabilir.

Şu birden yaygınlaşiveren “Hayret bişey” sözü gibi, “söz ekonomisi” sayamayacağımız yanlış kullanımlar da var:

İlk kez İstanbullulardan, giderek bütün Türkiyelilerden duyduğum “HAYRET BİŞEY”; ‘Hayret’, ‘beklenmedik şey’, ‘garip şey’, ‘şaşılacak şey’ (...) yerine kullanılır. (...) Salt moda olduğu için.

Olay’ı ‘olağan olmadığı için topluluğun geniş ölçüde ilgisini çeken olgu’ anlamında değil de; ‘rakı olayı’, ‘kira olayı’, ‘elbise olayı’, ‘okul olayı’ şeklinde kullananlar, söyler misiniz ne anlatmak istiyorlar?

HAYRET BİŞEY’siz , ARTI’sız, OLAY’sız konuşmalar dileğiyle....

Ne çok şey istiyorum değil mi?

“HAYRET BİŞEY!...” (Ali Balkız, Karşı Dergisi, Şubat 1992)

Söz ekonomisi, kesik ya da eksiltili tümceler, naklen maç yayınlarında çok fazla görülür. Böyle yayınlarda apayrı bir dil ya da tümce yapısı ortaya çıkar. Maçların hızlı temposuna uygun bir dildir bu. Şöyle bir tümceye çokça rastlarız:

“Ünal’ın kafası dışarda!”

Dili fazlaca zorlayan bu çok ekonomik tümcenin aslı şöyle olmalı:

“Ünalın kafa vuruşu... Top dışarda...”

Ancak şunu unutmayalım ki, dildeki “en az gayret sarfı yasa-sın”dan, söz ekonomisinden, eksiltili anlatımdan yararlanmak, en çok maç spikerlerinin hakkı. Yaşam tempomuz ne denli artarsa artsın, bizim maç sunucularına benzer bir söz ekonomisine başvurmaya hakkımız olmamalı. “Yurt çıkıncaya kadar “ (yurt sırası), “sinir hali” (sinirlilik hali) gibi örnekler öğrenci yazılarında çokça gördüğümüz bu tür yanlışlardandır.

Söz ekonomisini Doç. Dr. Hüseyin Başar şöyle anlatıyor:

“Bir sözcükle verilebilecek anlamlar için art arda sözcük sıralamak da yanlıştır. Karada işgörenlerin tümünü kastediyorsak eğer, otomobil, kamyon, traktör, kağıt diye saymak yerine, kara taşıtları demek gerekir. Tümünü kastediyorsak, patates, domates, fasulye diye saymak yerine sebzeler demeliyiz. Ama tümü kastedilmediğinde sebzeler denmesi yanlış olur.” (Cumhuriyet Dergi).

MODA SÖZCÜKLER

Ali Balkız Hayret Bişey'siz, artı'sız, olay'sız konuşmalar dileğiyle diye bitiriyordu bir yazısını. Kimi sözcükler ya da sözler birden moda oluverir. Üstelik çok yerli yerinde de kullanılmazlar... Şu “kendine iyi bak!” örneğinde olduğu gibi.

“Keyif” sözcüğü şimdilerde moda sözcükler arasında en başta:

Adam “keyifle” rakı içiyor, “keyifle” sinema seyrediyor, “keyifle” yemek yiyor, “keyifle” yatıyor, “keyifle” kalkıyor, hani neredeyse keyifle bilmem ne yapıp, keyifle öbür dünyaya gidecek.

...

Evet bu kadar çok anlama geldiği için de, belli ki “keyif” kelimesi bu kadar çok kullanılmaktadır. Lakin Türkçede beğenmek gibi bir fiil de vardır, tıpkı Arapçadan giren “zevk” kelimesi gibi... Zevk kelimesi de tadım, tatma, tat, boş vakit geçirme, eğlence, eğlenti, cüm-büş, eğlenme, güzeli çirkinden ayırt etme kabiliyeti anlamlarında kullanılır. Şimdi ise “beğenmek”, “zevk”i bir kenara bıraktık, “keyfedip” gidiyoruz.

Bir yaygın kelime de “olay”; olaysız cümlemiz yok, her lafın sonu ‘olay bu!’yla bitiyor... Konu, sorun, kavram hepsi bir yana, olay bir yana...

Bir de “yoğun” kelimesi. Özellikle televizyonda eğlence programlarına çıkanlara, sunucu soruyor:

“Müzik çalışmalannız nasıl gidiyor?”

Cevap hiç değişmiyor:

“Yoğun, çok yoğun!”

Müzik çalışması yoğun olmayanı yok!

“Kuzuların Sessizliği”ni seyreden delikanlıya göre film “süper”dir, bizim Malatyalı karpuzcu da “Kesmece bunlar, süper bunlar!” diye nara atmaktadır. (Hasan Pulur, Milliyet, 24.07.1992).

ZAMİRLER

Dil yanlışlarıyla ilgili yazılara baktığımızda, zamirlerin kullanımında da çokça yanlış yapıldığı görülür. Şu yanlış tümce ortaokulda okutulan bir ders kitabından alındı:

Robinson'un gemisi büyük bir denizde batmıştı. Yolcu ve tayfalarından yalnız o, batıp boğulmaktan kurtulabilmişti.

Birinci cümlenin öznesi "Robinson" değil, "Robinson'un gemisi" dir. İkinci cümledeki "o" zamiri gemi yerine kullanılıyor ki, yanlıştır.

Herkes - Kimse

"Herkesin iyi niyetinden kuşku yok."

Ali Türkseven bu tümceyi şöyle eleştiriyor:

Herkes belgisiz adılı (zamiri) genellikle olumlu cümlelerde kullanılır. "Kimse" belgisiz adılı ise genellikle olumsuz cümlelerde kullanılır.

Yazar doğrusunun şöyle olması gerektiğini söylüyor.

"Kimsenin iyi niyetinden kuşku yok." (Öğretmen Dünyası, Temmuz 1992).

Türkçenin iyi örneklerini okumamış öğrenciler, zamirleri öylesine kötü kullanıyorlar ki:

“Dile devamlı biçimde başka dillerden sözcüklerin girip, o dil altında değişip, o dile mal olmaları o dilin ne kadar zengin olduğunu gösterir bize.” (SBF öğrencisi).

“Bu o toplumun dilinde bu yüzden fazla bir gelişme göstermemesi o toplumun suçudur.” (BESYO öğrencisi).

SÖYLEYİŞ (TELAFFUZ) YANLIŞLARI

Rakip sözcüğü çoğu zaman **râkip** (- -) diye okunur. **Cenaze**, **dünya**, **bela** sözcüklerindeki **a** sesini kısa; **acilen** yerine **acîlen**, **ai-le** yerine **ayile**; **hakem**'i **hâkem**; **azami**'yi, ortadaki **a**'yı uzatarak **azaami**, **mûsamaha**'yı **mûsahama** diye okuyanlar ya da söyleyenler arasında spikerlerin bile olduğu çeşitli yazılarla anlatıldı, eleştirildi. **Laik** yerine **Laaik** diyenler arasında politikacıların çoğunlukta olduğunu da söylemeliyiz. Dilimizde **sayfa** biçimini almış olan Arapça “**sahife**” sözcüğünü “**a**” yı uzatıp “**i**” yi kısaltarak “**saahife**” biçiminde söyleyenler var.

Yabancı sözcükler zamanla Türkçenin ses kurallarına uyar. **Za-if** sözcüğünün **zayıf** olması gibi. Ancak kimi değişimler uzun zaman içinde gerçekleşir. Dilimize yeni geçen sözcükler konusunda çoğu zaman ne yapacağımızı, nasıl yazıp, nasıl söyleyeceğimizi bilemeyiz. İlhan Selçuk bir yazısında bu sorunları ele alıyor:

Yazar, yazı müdürü, dizgici, düzeltmen bağlamında bir yazı dört kez denetimden geçer; yazarın yaptığı yanlışları bazen bu arkadaşlar düzeltirler; kimi kez de onlar yanlış yapabilirler. Çoğu zaman bu ilişkiler arasında kimin yanlış yaptığı gargaraya gelir; yazanın yaptığı yanlış-

lıgın vebalini bu işlerin kahnnı çeken düzeltmenin sineye çektiği de görülmüştür. Peki, bu kez ne olmuştu?

Transistor sözcüğü iki kez **transistör** diye dizilmişti; artık telefonla ve mektupla düzeltmeler başlayacaktı.

Köşe yazannın en etkili eleştirmeni, titiz okurlardır; kimisinde bu nitelik denetçilik düzeyine yükselir. Nitekim geçenlerde bu köşede **tirbuşon** sözcüğünün **tirbüşon** diye dizilmesi yüzünden uyan mektuplan almıştım.

Ne yapaım ki çoğu yabancı sözcük, Türkçede ses uyumu çabasıyla değiştiriliyor; **terorist**, **terörist**'e dönüşüyor; **siluet** de **silüet** oluyor. En iyisi bilgiçliği bir yana bırakıp sözcüğün Türkçesini kullanmak değil mi? Olmuyor işte! Yabancı sözcükler dilimize yerleşiyor, yanlış söylenip okundukça da yanlış yaygınlaşıyor; eski deyimle "galat -ı meşhur" niteliği kazanıyor ve ünlü gerekçesini de yaratıyor:

- Galat- ı meşhur, galat-ı meşrudur.

Televizyon artık **folklor**'u **folklör** yaptı; ama bu da sesuyumu yüzünden değil ki... Fransız demiş ki:

- l'lerin üstündeki noktalan koyun!..

Biz l'nın üstüne de nokta koyuyoruz.

Söz gelimi inkılâp sözcüğünü çoğu zaman yanlış yazıp söylemiyor muyuz? İnkılap "kalbetme" değiştirmek, dönüştürmekten geliyor; ama sözcükteki l'nın üstüne nokta koydun mu, anlam değişiyor; Osmanlıcada uydurulan **inkılap**, kelp'ten türetilmiş; **kelp**, köpek demek...

İnkılap da köpekleşme'yi vurguluyor. Nitekim l'nın üzerine noktayı koyduğumuzda inkılabı, inkılaba çeviririz; daha açıkçası Atatürk devrimini kökünden değiştirip köpekleşmeye dönüştürürüz.

....

Fransız "l'lerin üzerine noktalan koyun" demiş ya, biz vur deyince öldürürüz, l'lara da nokta koyanz, hatta bu da yetmez, Ö'lerin, Ü'lerin üzerindeki çift noktalar da yetmez, O'lara, U'lara da nokta koyanz. Teroristi terörist, tirbuşonu tirbüşon, transistoru transistör, folkloru folklör yapmamıza kimse alınmasın. (Cumhuriyet, 05.11.1988).

Prof. Talat Tekin “Siyasiler ve Türkçe Yanlışları” adlı yazısında politikacıların dil yanlışlarını düzeltiyor:

RP Genel Başkanı ve Başbakan Sayın Erbakan’ın “hepsi” sözcüğünü “hepisi”, “hizmet” sözcüğünü “hızmet” diye söylemesi de cezayı gerektiren dil yanlışları arasına girer sanırım. Yine onun “kardeşçe” yerine, Türkçe “kardeş” sözcüğüne Farsça “-ane” ekini ekleyerek “Kardeşane” demesi de bir dil yanlış sayılır.

DYP’li İçişleri Bakanı Sayın Meral Akşener’in dil yanlışları da saymakla bitecek gibi değildir. Onun vurgusu son hecede olan “polis” sözcüğünü, Sayın Çiller gibi ilk heceyi vurguluyarak “po’lis” diye söylemesi, kısa “a”lı Türkçe “dahi” sözcüğünü “a” sesini uzatarak “dahı” ye çevirmesi, kısa “a”lı ve uzun “i”li “tarikat” sözcüğünü “a”yı uzatıp “i”yi kısaltarak “taarikat” biçimine sokması, “makam” sözcüğünü “maakam”, “lakab”.sözcüğünü laakap yapması, kalın “k” ile olan “ikame” ve “ikamet” sözcüklerini ince “k” ile söylemesi vb. vb. gibi. (Cumhuriyet, 01.02.1997).

Arap alfabesinde yer alan kaf ve kef ayrımının günümüz Türkçesinde yaşatılmaya çalışılmasını Yusuf Çotuksöken şöyle eleştiriyor:

Örneklerimizi resmi TDK’nin son yayını olan Okul Sözlüğü’nden seçiyoruz: dakik s. (daki:k) (k’ler kalın okunur) (s.201); dakika is. (daki:ka) (k’ler kalın okunur) (s.201); tenkit, - di is. (tenki:t) (k kalın okunur) (s.748); zevk is. (ar.) (k kalın okunur) (s.859); iktidar is. (iktida:r) (k kalın okunur) (s.385) vd. Bu örneklerde verilen açıklayıcı bilgiler çeşitli yanlışlıklar içermektedir. Arapçadan dilimize giren bu sözcükler ne gariptir Arap sesletim özellikleri korunarak sesletilmek istenmektedir. Oysa biraz önce de söylediğimiz gibi bu sözcükleri Türkler kendi ses düzen ve özelliklerine uyarlayarak söylemektedirler. Örneklendirirsek: dakik sözcüğündeki her iki / k / de bugün incedir (öndamaksıl), ayrıca yalın durumda ikinci hece uzun okunmaz, ancak ünlüyle başlayan bir birim (ek ya da sözcük) alınca bu ünlü uzun söylenir. İkinci örnek olan dakika sözcüğünde durum biraz değişiktir: *dakika* sözcüğünü bugün sözlükte de belirtildiği gi-

bi (daki: ka) biçiminde sesletiyoruz; ancak ilk / k / ince söylenirken ikinci / k / kalın (artdamaksıl) olarak seslendirilir. Bunun nedeni de şudur: Türkçede ünsüzlerin kalınlığı veya inceliği hece bağlamında belirginlik kazanır, heceye katılan ünlünün kalınlığı (a, ı, o, u) veya inceliği (e, i, ö, ü) aynı hece içindeki ünsüzün de kalınlığını (artdamaksılığını) ve inceliğini (öndamaksılığını) belirler. Örneğin, ak, toprak, uzak, ok, kuyu, kır gibi örneklerde / k / ler kalındır; ek, tüfek, ilik, iki, öksüz, tükürük gibi örneklerde / k / ler incedir. Bu bilgilerin ışığında tenkit, iktidar gibi sözcüklerin sesletimi de sözlükte belirtildiği gibi değil, ince / k / ile olmaktadır. Ayrıca bugün Osmanlıca'yı iyi bilenler dışında özel bir çaba harcanmazsa, zevk sözcüğünde / k / kalın söylenemez. Bugün zevk sözcüğünün hem yalın hem çekimli biçimlerini (zevkine, zevkinize...) hem de türevlerini (zevкли, zevklenmek, zevksiz...) ince / k / ile söylüyoruz (...) Bizim, Osmanlıcadaki sözcükleri Araplar ya da Farslar gibi söyleme olanağımız yoktur. Ayrıca buna gerek de yoktur. Biz Arapça ve Farsça öğrenmiyoruz ki... (Cumhuriyet, 17.01.1995).

Yabancı sözcüklerin Türkçede nasıl söyleneceği dilimizin çokça tartışılan sorunlarından. Nurullah Ataç'a: "Siz Fransızca'yı iyi biliyorsunuz, çok güzel çevirileriniz var, fakat konuşurken Türk olduğunuz belli oluyor" demiş biri. "E, tabii belli olur" demiş Ataç "Ben casus muyum?"

Yabancı sözcükleri söylerken Türk olduğumuz belli olacaktır, hele de dilimizdeki yabancı sözcükleri söylerken, Türk olduğumuzu saklamaya çalışırcasına kendimizi zorlamak yanlış olur. Yabancı sözcükler de Türkçenin ses özelliklerinden etkilenirler ve özgün biçimlerini yitirirler. Rüştü Şardağ "TRT'nin Dili" başlığını taşıyan yazısında bu konuyu tartışıyor:

Önce şu ünlü ruzgâr hastalığına değinelim. Sözcüğün aslı Farsça rûzgaar'dır. Hem u hem a harfi uzatılır; çekilerek okunur. Asıl anlamı da "zaman" dır. Fars ozanları bu anlamda da zaman zaman kullandılar.

Osmanlı Türkleri, birçok Arapça ve Farsça sözcüğü, İstanbul söyleyişinin bileyi taşında; kıvanç ve şeker döküp inceltti, rûz-gaar sözcüğünü de rûzgâr'laştırdı.

Şarkılarımızda *rûzgâr*, günlük konuşmamızda *rûzgâr*, TRT Genel Müdürü dost Kerem Aydın'ın dilinde rûzgâr.

Pekiy, sunucularımıza “ü”yü “u”laştırıp *ruzgâr* dedirten kim? Bu yarımtrak Farsçaya dönüştürme ukalalığı nereden geliyor?

(....)

Neden “ruzgâr”mış efendim? Sözcüklerin aslına döneceksek Farsçadan bozma *tebeşir*'e yeniden *tebâşir* diyelim. *Berilant*'tır pırlantanın İtalyancası, hadi onu kullanalım. Peynir'in aslı Farsça penîr'dir. Neden dönüş yapmıyoruz? Oldu olacak *çobandan* vazgeçsin TRT; Farsça *çûbân* desin. Rüşvet'ten de uzaklaşıp Arapça aslını, *rişvet*'i kulansın. Terzi'yi bırakıp *derzî* desinler. Sunturlu'yu beğenmeyip ibraniceden dilimize karışan santurlu'yu buyur etsin. *Karakol* demesin de *karâvul* desin! (Milliyet, 07.01.1990).

Türkçede “ünsüzlerin yumuşaması” dediğimiz bir kural vardır. Sonu sert ünsüzle biten bir sözcüğe, ünlüyle başlayan bir ek getirildiğinde sert ünsüz yumuşar. Bu yumuşamanın hangi sözcüklerde olabileceğinin kesin kuralları yoktur. Gene dil bilincimiz yardımcı olacak bize.

Sütü mü, *südü* mü? *Kurtu* mu, *kurdu* mu? *Bahtı* mı, *bahdı* mı? Hangisi **doğru**?

En **çok** sorulana da şu:

- **Hukuku** mu, **hukuğu** mu?

Şiar **Yalçın** Milliyet gazetesindeki köşesinde (17.07.1994) “elbette **hukuku**” diyor. Yazar, “felek” sözcüğünün de “feleki” değil, “feleği” olduğunu hatırlatıyor. Aynı sözcüğün çoğulu ise “eflağe” değil, “eflake” **diye** okunup yazılır.

Şiar **Yalçın** yazısının sonunda başka örnekler de vererek şunları söylüyor:

*Demek oluyor ki, bu konularda sadece kurallara değil, eski ve yeni meşhur yazarların yazılarına ve Türkçeyi iyi konuştukları bilinen kimselerin konuşmalarına bakmak gerekir. Bir de Türkçenin selikası ve dilin dehası dediğimiz bir şey vardır ki, bunların hakkını vermek biraz bilgi, biraz da tecrübe, biraz zevk , biraz sezgi ister. Bir kaç misal vererek bu bahsi bitirelim; evrağı değil, evrakı; seriğı değil seriki; meliğı değil meliki; teşviğı değil teşviki; merağını değil merakını (merakını yene-
medi) diyin. Fakat Arapça kökenli olmalarına rağmen meleki değil me-
leğı; mesleki değil mesleğı; Fransızca (Latince ve Grekçe) kökenli ol-
masına rağmen estetiki değil estetiğı diyin. Bu konuda % 100 kesin
bir kural olmadığını da unutmayın.*

ÖZ TÜRKÇE

Öz Türkçe yazmak, dilimizin gelişmesini, güçlenmesini isteyen herkesin omuz vermesi, onaylaması gereken bir davranıştır. Dil devrimiyle Türkçenin yeniden diriltildiğini yadsıyamayız. Bu yolla dilimize binlerce sözcük kazandırıldı. Ancak bu tutumun bir özentiye dönüşmesinin de zaman zaman kötü örnekleri görülür. Kimi, “Annemin Ankara’ya geldiğini biliyordum.” demez de, “Annemin Ankara’ya geldiğinin bilincindeydim.” der. Montaigne’in, “konuşurken siz sözcüklerin peşinde değil, sözcükler sizin peşinizde koşmalı.” diye bir öğüdü vardır. Anlatımda doğallığı ne güzel anlatır bu söz. Belli ki yukarıdaki tümceyi yazan, “meramını” nasıl anlatacağını değil, “bilinç” sözcüğünü nasıl kullanacağını düşünmüş, Montaigne’in deyişiyle sözcüğün ardında koşmuş, üstelik hiç gerek yokken... Cemal Süreya da buna bir örnek veriyor:

Vardır böyleleri. Öz Türkçe sözcükleri yanlış kullananlar. “Ahmet kadar güçlü” demezler de, “Ahmet dek güçlü” derler. “Özgü” ile “özge” yi karıştırırlar. (Gösteri Dergisi, Aralık 1987).

YAZIM KURALLARI

Noktalama işaretlerini Türk edebiyatı Tanzimat döneminde tanıdı. İlk adımı Şinasi attı, Şair Evlenmesi'nde noktayı, çizgiyi ve ayırıcı kullandı. Daha sonra başka yazarlar bunlara virgül, noktalı virgül, üç nokta, soru ve ünlemi eklediler.

Edebiyat-ı Cedide döneminde noktalama işaretlerinin anlatıma güç veren işlevi anlaşıldı, giderek yazarlarımız anlatım özelliği (üslup) yaratmada bu işaretlerin önemini kavradılar. Günümüz yazarlarına göre noktalama işaretlerinin sözcüklerden hiçbir farkı yoktur. Sonuçta sözcükler de birer işarettir. Dile egemen olmak, bir anlamda sözcüklerle birlikte noktalama işaretlerine egemen olmak demektir. (Bkz. M. C. Anday, Cumhuriyet, 18.12.1989).

Bu nedenledir ki, Nurullah Ataç, yazılarında sık sık biçim kaygısının önemini vurgular, okuduğu yazıları bu açıdan da eleştirir, gördüğü yazım yanlışlarını düzeltmeyi gereksiz bir uğraş olarak görmezdi. Onun yaptığı düzeltmelerden bazı örnekler:

Ayraç

Önemli bulduğu sözleri parenteze'se () içine koyan yazarın yaz-

dıklarını da okumam, o da ne yaptığını bilmiyor demektir. O işaret içine alınan sözler konu dışındadır, okunmasa da olur, oysaki bizim yazarlarımız göze çarpmasını istedikleri sözleri o işaret içine koyuyorlar. Türkçede o işarete bir ad takmadık, eskiden de takmamışlar. Aramamışız, aramıyoruz da onun için. Frenkçedekinin adını alıvermek dururken niçin arayalım? Neden yoralım kendimizi? Bir ad arasaydık, parantehe'se ne demektir, merak edip de öğrenseydik, o işaretin neye yaradığını, nerede kullanılacağını da anlardık. "Bir yana koymak" demekmiş, konunun dışında, ancak konuyu açıklamaya yarar diye söylenmiş bir söz... Biz buna "ayırca" desek, öyle bir Türkçe ad bulsak olmaz mı?

(....)

Ne çıkar bunları yanlış kullanmaktan? diyeceksiniz. Demeyin sa-
kın. Bunlara aldırılmazsanız, giderek "Biçime bakılmaz, öze bakılır."
diye düşünürsünüz, biçimsiz öz olabileceğini sanırsınız, bunun sonu
da kötüye varır, düşünmez olursunuz, hem de büyük büyük şeyler dü-
şündüğünüzü sanarak düşünmez olursunuz. (Günce, s.171-172).

Satırbaşı

Öz, Biçim. - Yirmi beş, yirmi altı yıl oluyor Latin yazısını alalı,
küçük harf nerede, büyük harf nerede kullanılır, daha onu öğreneme-
dik. Bakıyorsunuz, "dedi" sözünü bile satırbaşı yapıp büyük harfle
yazıyorlar. Örneğin:

Ahmet:

- Yarın gelirim.

Dedi.

Böyle şeyleri görünce okumuyorum artık o yazıyı, geçiyorum,
atıyorum. Neden okuyayım? Belli ki onu yazan bilmiyor yazı yazma-
sını, düşünmeden yazıyor...(Günce).

Kesme

"San'at" tilciğinin böyle ortasında bir kesme imiyle yazıldığını
görmüyor muyum, tüylerim diken diken oluyor. (Dergilerde, s.280)

Virgöl

Çünkü'lerden sonra neden durgu imi, bir virgöl koyuyor onu anlamadım: “çünkü”den sonra bir durdunuz mu, sözünüze daha bir üstünlük gelir, söylev çekerken yapın bunu, karşınızdakileri daha bir etkilersiniz. Yeri var mı orada durgu iminin? (Prospero ile Caliban, s.66-67)

Dipnot

Eskiden kitaplarda çıkmalar, notlar sayfanın altına konurdu, kolayca okurdum. Ancak pek uzun, birkaç sayfa tutacak çıkmalar kitabın sonuna bırakılırdı. Şimdi birer ikişer satırlar bile ta sonda. Bulup okuması ne zor oluyor. Kitap çabuk yıpransın diye mi yapıyorlar acaba bunu? ... Öyle değilmiş, çıkmalar sayfaları çirkinleştiriyormuş, daha bilmem neler...

Kitabın bir nesne olarak güzel olması da aranır elbette. İyi kâğıda özenle basılmış bir kitap, kişide okuma özencini uyandırır. Ama kolay okunabilmesi de gerekir. Hem ne demektir çirkinlik? Bunca zamandır çıkmaları sayfa altında okumağa alışmışız, çirkin bulabilir miyiz onu? Kitabı hazırlayın, metin için seçtiği harflerle çıkmalar için seçtiği daha küçük harflerin birbirine uymasına, yakışmasına bakın, yeter. Açıklamaların sayıları yükseliyor, üç rakama, dört rakama çıkıyor, bence bu daha çirkinleştiriyor kitabı. (Günce 1, s.129).

Hikmet Dizdaroğlu yazım yanlışları ile ilgili karşılaştığı örnekleri şöyle sıralıyor:

Rakamlar

Yıl rakamlarının eksik yazılması, bunlardan biridir. 1962 demeyiz de, 962, hatta 62 yazarız. Hayır, yıl rakamları kısaltılamaz; öyle ise 962 ya da 62 değil, 1962.

Aylar

Günü ve yılı belli olan aylar rakamla gösterilecekse, ayın adı büyük harfle yazılacaktır: 29 Ekim 1923.

Kısaltmalar

Adlar kısaltılabilir, soyadlar kısaltılamaz: *Hüseyin Rahmi G. Pınar* denilemez sözcüğü.

Özellikle matematik, astronomi, fizik, kimya terimlerinin kısaltmalarında nokta kullanmak yanlışlıklara yol açar; çünkü bu bilimlerde nokta, çarpı anlamına da gelmektedir. Onun için bu bilimlerle ilgili terimlerin kısaltmalarında nokta'ya yer vermemelidir.

Selim 3 Yazılır mı?

Tarih kitaplarında ve kimi ansiklopedilerde süregelen çok yanlış, söyleyişimize ve sözdizimi kurallarına aykırı bir uygulama biçimi vardır. 3. *Selim* ya da 2. *Mahmut* yerine, Frenk söyleyişinde, *Selim 3, Mahmut 2.* yazılır. Oysa bunlar birer sıfat tamlamasıdır. Türkçe sıfat tamlamalarında, sıfat önce, isim sonra gelir.

Frenklere öykünmek neden?

Ünlemden Sonra

Çoğu yazarımız, ünlemden sonraki ilk sözcüğü küçük harfle başlatırlar. Yanlıştır bu. Ünlem cümlemin sonunda ise, ardından gelecek sözcük büyük harfli olur. (Türk Dili, Cilt 11, Sayı: 77, s.639).

Yan Yana İki Nokta

Yazı işaretleri arasında yan yana iki nokta (..) diye bir şey yoktur; bunu Recaizade Ekrem Bey öne sürmüş ve yaymağa çalışmıştır. (Mustafa Nihat Özön, Yazmak Sanatı ve Kompozisyona Giriş, s.113)

Yanlış Yazılan Sözcükler

Prof. Dr. Nezahat Baydur bilimsel yazılarda rastladığı bazı yazım yanlışlarına değiniyor:

Bir örnek verelim: “olduğu takdirde” derken, “takdir” sözcüğü “taktir” biçiminde yazılmış ve doğal olarak da taktir sözcüğü ile aradaki anlam ayrımının bilinmediği ortaya çıkıyor; ya da “mütalaa” sözcüğü, “mütealâ” “nihai” sözcüğü “nihayi” biçiminde yazılıyor. Ayrıca bir de Batı dillerinden gereksiz sözcükler kanştırılıyor ve üstelik yanlış da yazılıyor. Örneğin dilimizde kimsenin uydurma diyemeyeceği “göçebe” gibi güzel bir sözcük varken, yerine “nomad” kullanılıyor ve sonrakı “d”, “t” ile yazılıyor. Bu tür yanlışların sürekli yenilenmesi, bir basakı yanlış olasığını da ortadan kaldırıyor. (Cumhuriyet, 22.11.1987).

Sesçe Benzeşen Sözcükler

Sesçe birbirine yakın olan sözcükler çoğu konuşma ve yazılarda karıştırılır:

ödül - ödün, nahif (zayıf) - naif (çocuksu, saf), yönetmelik - yönetmenlik, ögle - öyle, eğer - eyer, portre - porte, yakın - yakîn, mezun - mevzun, varis - vâris, hobi - fobi, direk - direkt, yazım - yazın, karşıt - karşılık - karşın, grup- gurup (batış), maiyet (yanındakiler) - mahiyet (nitelik), takdir (beğenme) - taktir...

DİLDE ÖZLEŞMEYİ KA ALAMA ADINA YAPILANLAR

Kolay yanıltılan bir toplum olduk, pek çok konuda kolay yanıltılıyor. Dil konusunda da öyle... Bir bilginin kaynaklarına inmek, belgelere dayandırmak gibi bir kaygımız olmadığı için kulaktan dolma yanlış bilgiler kolayca alıp başını gidiyor. Yıllardır üniversitede verdiğim derslerde, öğrencilerin kafasına sokulan iki yanlış bilgiyi düzeltmek için uğraşır dururum. Bunlardan biri, “gök konuksal avrat”, “ulusal düttürü” gibi sözcüklerin (daha doğrusu saçmalıkların) öz Türkçecilik adına türetildiğinin sanılmasıdır. Tam tersine bu uydurmalar, dilimize yüzlerce sözcük kazandıran özleştirmecileri yıpratmak, onları gözden düşürmek için tutucu çevrelerin bir marifetidir. Yani özleşmeye inananların ince bir oyunu, hatta bir sahtekârlığı demek daha doğru olur. TDK’nin eski başkanlarından rahmetli Prof. Dr. Gündüz Akıncı yıllar önce bir dersinde, bu sözcükleri uyduranların adlarını da vermişti bize.

28.11.1998 tarihli Cumhuriyet’te TRT’nin düzenlediği bir toplantıda TRT Yönetim Kurulu üyesi bir bayanın konuşmasına dayanarak verilen haber, yukarıdaki yanlış bilgiyi yayacak niteliktedir. O haberi okuyanlar hostes yerine “gök konuksal avrat”, milli marş ye-

rine “ulusal düttürü” denilmesi gibi saçmalıkların, öz Türkçecilik adına yapıldığı sonucuna varacaklardır. Dil tartışmalarında ilgi uyandırmak için çok ucuz, kolay bir mizah yolunu seçenler, yazık ki işin aslını bilmeden hep yukarıdaki örnekleri vererek, bilerek ya da bilmeden, çok eskilerde kalmış bir karalama kampanyasının aracı oluyorlar. TRT Yönetim Kurulu üyesi sayın bayan bu ucuz yolu seçerek, eski bir karalama kampanyasına hizmet etmiştir. Bu ucuz mizah düşkünlüğümüz nedeniyledir ki, TRT’nin iki gün süren toplantısından akıllarda kala kala “ulusal düttürü”, “gök konuksal avrat” gibi saçmalıklar kalacaktır. Bizler de daha uzun bir süre öğrencilerimizin kafasından bu saçmalıkları silmek için didinip duracağız. Şu günlerde yaptığım bir sınav sonucunda gördüm ki, kolay kolay silemeyeceğiz de... Dört öğrencim, hem de öğrencilikleri açısından önemli bir sınavda, TDK’nin “yumurta” yerine “tavuksal fırlatı”yı türettiğini yazmışlar. (Sınav kâğıtlarını, inanmayan biri çıkarsa, gösterebilirim.) Türkçeye yaklaşık elli yıl içinde yirmi binin üstünde sözcük kazandırmak demek olan dil devriminden bugün gençlerimiz bunları anlıyorlar. *Öğretmen, öğrenci, okul, yetki, etki, tepki, bilim, sorun, toplum, bakan, işletme, işlev, aç, üçgen, görev, görevli, dergi, danışma, sıvı, kurultay, yoğun, doruk, kazı, bilirkşi, sıkıyönetim, bilgisayar...* Kullandığımız her on sözcükten beşinin dil devriminin bir ürünü olduğunun gençlerimiz ayrımında bile değiller. Yıllardır ağzımıza “devrim” sözcüğünü almaya korktuğumuz için, bunlar bilerek öğretilmedi çocuklarımıza ya da yukarıdaki gibi öğretildi. Dilimizin yabancı etkilerle kirletildiğinden yakınan yetkililer, hatta bunun için yasalar çıkarmayı düşünen yöneticiler, yazı ve dil devrimimiz okullarda doğru dürüst öğretiliyor mu, önce bunu araştırınlar. Yazı ve dil devrimimiz ayrı bir ders olarak okutulacak kadar önemsenmeli hem de...

Dil konusundaki ikinci yaygın yanlış, düzeltme iminin(^) kaldırıldığı yolundadır. Yazık ki büyük usta **Halit Kıvanç** bile yanıltıldı bu konuda. TDK’nin hiçbir döneminde ve hiçbir kılavuzunda bu im kaldırılmadı. Ancak kimi uzmanlar düzeltme iminin (^) kullanıldığı

yerleri biraz daha sınırlamak, azaltmak istemişlerdir. *Kâr* (kazanç), *hâlâ*, *mekân* gibi sözcüklerde bu imin kullanılması gerektiği bütün yazım kılavuzlarında açıkça belirtilir. Uzmanlar *plan*, *plaj*, *ahlak* gibi sözcüklerde, bir de nispet i'sinde anlaşıyorlar.

Yıllardan beri kiminin bilerek, kiminin de bilmeden yayıp durduğu yukarıdaki yanlış bilgilerin asıl çıkış nedeninin, dilimizin özleşmesine, yabancı etkilerden arınmasına gönül verenleri yıpratmak, gözden düşürmek olduğu unutulmamalıdır. Bu iki yanlış bilgi, yıllardır süren karalama kampanyasının küçük bir parçasıdır. O karalama kampanyasının bizi getirdiği nokta ise ortada: Kirlenilmiş bir dil!

ÜNİVERSİTELERDE TÜRK DİLİ DERSLERİ

Üniversitelerin Yükseköğretim Kurulu'na bağlanmasıyla bütün fakültelerde zorunlu ders olarak okutulan Türk Dili dersleriyle ilgili sorunlar, zaman zaman üniversite dışında da tartışılan güncel konular arasında yer aldı. Bu dersler YÖK'le birlikte yaygınlık kazandığı için, üniversitelerde yeni bir ders olduğu sanılır. Oysa çoğu fakültelerde böyle bir dersin gereği yıllarca önce anlaşılmış, zorunlu dersler arasında okutulması kararlaştırılmıştır. Sözgelisi, Ankara Üniversitesi'ne bağlı Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, İlahiyat Fakültesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Basın Yayın Yüksekokulu, Eczacılık Fakültesi, Ziraat Fakültesi gibi fakültelerde YÖK'ten önce de Türkçe zorunlu -ya da seçmeli- dersler arasındaydı. Bu dersin okutulmadığı kimi fakültelerdeyse bu görevi yürüten gönüllü öğretim üyeleri vardı. Prof. Turan Feyzioğlu'nun bir sınavdan sonra astığı listede, her öğrencinin adının karşısında biri Türkçe notu, diğeri bilgi notu olmak üzere iki not gördüklerinde yaşadıkları şaşkınlığı o günlerin SBF öğrencisi ünlü tiyatro yazarımız Ülker Köksal'dan dinlemiştim. Rahmetli Prof. Dr. Turan Feyzioğlu gibi, öğrencilerin Türkçe becerisi konusunda, mesleki bilgilerinden daha duyarlı olduklarını gördüğümüz öğretim üyeleri bugün de var aramızda. Böyle olması da gerekmez mi? Yaşamı şöyle bir parça

tanıdıktan sonra dil becerimizin yaşamımızdaki yerini görmemek olası mı? Albert Camus, ünlü veba romanında, “İşte böyle yerinde kullanılacak kelimeyi bulamadığından Grand oldukça ilerlemiş bir yaşa kadar önemsiz işlerde çalışmaya devam etti” derken, kahramanının yazgısını bir bakıma “yerinde kullanılacak sözcükleri” bulamamasına, yani dil becerisine bağlıyor. Belediyede görevli Joseph Grand için durum böyle olursa, öğretmen, bilim adamı, yönetici, yargıç, gazeteci, avukat, politikacı için dil becerisi çok daha önemli olsa gerek. Bu nedenle Türkçe dersi öğretimin her aşamasında önemlidir: İlkokulda, lisede, üniversitede... Öğrencinin dildeki yetersizliğinden doğan sorunları yalnız Türkçe dersinin sınırları içinde kalmaz, öteki derslerine de yansır, dahası bütün yaşamında kendisini gösterir. Ne diyordu Albert Camus? Yerinde kullanılacak sözcüğü bulmak... O sözcüğü bulunca rahatlarız, güçleniriz, insanlarla kolay iletişim kurar, sorunlarımızı kolay aşarız. Başarı yolunda az bir kazanç mıdır bunlar? Türkçe dersi öğretimin her aşamasında böyle bir başarı için donatmalı öğrenciyi. Bu derslere üniversitede neden gerek duyulduğunu iki öğretim elemanının (Betül Çotuksöken - Yusuf Çotuksöken) aşağıdaki saptamaları sanırım açıklamaya yetecektir.

“Bunun en güzel kanıtı olarak öğrencilerin yazılı sınav kâğıtları ile kimi yüksek lisans ve doktora tezleri gösterilebilir. Başta yazım yanlışları olmak üzere çeşitli tümce yanlışları ve bozuklukları, paragraf kavrayışının bulunmayışı, akıl yürütmelerin gerektiği biçimde düzenlenip sıralanamayışı, en sıradan bir yazıda bile bulunması zorunlu olan giriş-gelişme-sonuç düzeninin gözetilmeyişi, yararlanılan yazı kaynaklarının nasıl belirtileceğinin bilinmemesi...” (Cumhuriyet, 13.07.1992). Bu yakınmaları öğretim elemanlarının hemen hepsinden sık sık duyarız. Yukarıda söylenenleri doğrulayan (öğrenci yazılarından derlediğimiz) birkaç somut örneği buraya da almadan geçemeyeceğim:

- Buradaki Sağlık Müdürlüğü beni ücra bir köye vermişlerdi. (BYYO öğrenci)

- Benim lise birde yaşadığım bir olay da böyle bir olaylardan biridir. (BYYO öğrencisi)
- Kainatın çirkin ve bakımsız yerleri vardır. (SBF öğrencisi)
- İnsanlar, yapılar gereği daima mutluluk ve haz verici şeyleri kavuşmak veya bırakmamak isterler. (SBF öğrencisi)
- Türkçede uzatmalı sözcükler kullanılmaz. (SBF öğrencisi)
- Bu para yardımı hem maddi hem manevi yönden olmuştur. (SBF öğrencisi)
- Öyleyse dil toplumsal, yani bir bütünü ifade eder. (EBF öğrencisi)
- Söz ise böyle bir ayrım yoktur. (EBF öğrencisi)
- İnsanlar yaşamalarını devam ettirebilmek için diğer insanlarla etkileşime ihtiyaç vardır. (EBF öğrencisi)
- Sözü şairanelik duygular taşıyan insanlar söyleyebilir. (EBF öğrencisi)
- Eskişehir'deki yıllarım boyunca ilkokulu, ortaokulu ve liseyi bitirdim. (EBF öğrencisi)

Bunlar üniversite öğrencilerinin durumunu gösteren önümdeki yüzlerce, binlerce örnekten sadece birkaçı, üstelik en çarpıcı yanlışlar da değil. Öte yandan ülkemizde yabancı dille yapılan öğretimin yaygınlaşmasından doğan etkileri de görüyoruz öğrencilerimizde. Yalnız öğrencilerde değil, halkımızda da görülen bu etkilerin giderek Türkçenin yapısını bozup söz hazinesini eritecek boyuta geldiği yolundaki kaygılara katılmamak elde değil. Ya özel televizyonların bize reva gördükleri Türkçeye ne demeli? Daha önce de belirttiğimiz gibi, TRT'yi çok arıyoruz. Her gün iki saat izleyicinin karşısına çıkan sunucu kızımız; “Doktor bey, birazıcıkın da seyircilerimizi bu konuda aydınlatalım” diyor. Bu güzel bayanı biri uyarmazsa, bir başka zaman da “artıkın” diyecektir. Ya dizilerdeki dizi dizi yanlışlara ne demeli? Kadıncağz bir armağan almış, hayran hayran bakıyor. Sonra kocasına gösteriyor: “Onu kim aldı, biliyor musun?” diyor. Adamın gözünün içine soktuğu nesneden “o” diye söz ediyor. Siz bu yan-

lışı içinize sindiredurun, ardından başka bir yanlış geliyor: “Bebeğe doğmadan hediye almak, kötü şans getirir.” Dilimiz açısından üzülecek gözlediğimiz bu olumsuzlukları dengelemenin düzeltmenin en etkin yolu Türkçe dersleri aracılığıyla yazınınımızın iyi örneklerini (özellikle çağdaş yazarları) öğrenciye sunmak tanıtmak olmalıdır. Şu günlerde yeniden ele alınan 2547 sayılı üniversite yasasında “Türk Dili” dersinin yeri korunmalı, üniversite öğrencisinin dil becerisini geliştirmek için “son bir fırsat” sayılan bu derslerin programı, içeriği üzerindeki çalışmalar yoğunlaştırılmalıdır. Bunda da merkeziyetçi anlayıştan uzak durulmalı her üniversiteye, her fakülteye hatta her bölüme ayrı ders programları geliştirilmelidir. Bu da yetenekli, yaratıcı, geniş birikimi olan ve özgür düşünceli öğretim elemanlarıyla gerçekleştirilebilir.

SON SÖZ

Zaman zaman öyküler de yazan ünlü bir sinema oyuncumuz, kendisiyle yapılan bir röportajda “Türk yazarının bir dil sorunu” olup olmadığı sorusuna, “ıstırap” sözcüğüne Türkçe tam karşılık bulamadığını örnek göstererek, böyle bir sorunun varlığı üzerinde düşündürüyor bizi. Bir dilin anlatım gücünü anlamak için sözcük karşılığı sözcük aramak, epey eskilerde kalmış bir yöntemdir. Dillerin gücü sözcüklerde, sözcük sayısında değil, onlarla yarattığımız anlatım ağındadır. Burada üzerinde durmak istediğim asıl konu, bu ünlü oyuncumuzun “ıstırap” sözcüğünün karşılığını nerede aradığıdır. Sözlüklerde aramışsa, hemen söyleyelim ki, Türkçe sözlükler, Türkçenin ve Türk yazarlarının çok gerisinde. Türkçe sözlüklerdeki yetersizliği, Türkçenin yetersizliği olarak görmemek gerekir. Türkçenin bütün yazarları tarayarak hazırlanmış tam bir sözlüğü yoktur. Yazarlar taranmadığı gibi, halk dilinin bütün zenginliğiyle sözlüklerimize yansıtıldığı da söylenemez. Eskiden TDK sözlük çalışmalarını yazarların yaptıklarını tarama çalışmalarıyla iç içe yürütürdü. Bu kurum devlet dairelerine dönüşünce, bu anlayış bir yana bırakıldığı gibi, kimi yazarlardan (N. Ataç, O. Kemal, B. Yıldız, Fürüzan vb.) bin bir emekle der-

lenmiş örnekler de Türkçe Sözlük'ün 8. baskısından çıkartıldı. TDK'den daha gelişmiş bir sözlük beklenirken, eski baskının (7. baskının) “kıyım” uğramış hali çıktı karşımıza.

Böyle bir anlayışın ürünü olan sözlüklerde “ıstırap” sözcüğüne bile istediğiniz karşılığı bulamamanız doğaldır. Ancak şunu bilelim ki, bunca acılar yaşamış bir halkın dilinde “ıstırap” karşılığı olarak nice sözcükler bulunabileceğinden kimse kuşku duymamalı. Öykülerimde *acı'yı*, *üzüntü'yü* kullanamadığım yerlerde, “iç ağrısı” sözcüğünü bu anlamda kullandım. Türkçenin işlenmemiş toprağından, halk dilinden buldum bu sözcüğü. *İçsızı* da bu anlamda kullanılıyor.

Yaptığım bir araştırma sonucunda gördüm ki, sözlüklerimiz çocuk yazının da gerisinde, çocuk kitaplarında geçen pek çok sözcüğü TDK'nin sözlüklerinde bulamadım. *Saçlık*, *dürgü*, *soycak*, *yıprantı* gibi sözcükler, Gültan Dayıoğlu'nun, Cahit Uçuk'un kitaplarıyla küçümencik çocukların bile diline girerken, nedense sözlüklere giremedi. Türk yazının eski ve yeni ustaları tarandığında, daha yüzlerce sözcüğün sözlüklere girmeyi beklediği görülecektir. Halit Ziya'nın kendi elleriyle Türkçeleştirdiği romanlarındaki kimi sözcüklerin sözlüklerde yer almamasının “tembelliğimizden” başka nedenleri de olabilir mi? İlk kez Ecevit'ten duyduğum “kıyıdaş” sözcüğünün Türkçenin sözvarlığı için yeni bir kazanç olduğu, dilerim sözlük yazarlarının da gözünden kaçmaz.

Türk yazarları seksen yıldan beri halk dilinin keşfedilmemiş zenginliklerini de ortaya çıkararak, güçlü bir yazı dili yaratmak gibi zor bir uğraşın içindeler. Bu yazarları iyi izlemek, sözlük yazarlarının önemli bir sorumluluğudur.

Bu yazarlardan uzak kaldığımız sürece de kirlenmiş, kirletilmiş bir dilin içinde buluruz kendimizi. Toplumda doğru ve güzel Türkçeyi yaygınlaştırmak, insanlarımızı önce bu yazarlara yaklaştırmakla, yani okuma alışkanlığıyla olur. Yoksa her eve bir Türkçe öğretmeni vermek bile çözüm olmaz. Şu günlerde okuduğum bir romandan aldığım aşağıdaki söz, ağzımızın içindeki dilin önemini ne güzel anlatıyor:

- Eğer bir insanın ağzında dili varsa, hiçbir zaman umarsız değildir.
Ağzınızın içindeki dili güzel kullandığınız sürece, hiçbir zaman
umarsız, umutsuz kalmazsınız.
Hele de o dil, Türkçe gibi güzel bir dilse...

Kaynaklar

- Aksan, Doğan.** Türkçenin Gücü, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1987.
- Aksoy, Ömer Asım.** Dil Yanlışları, Adam Yayınları, İstanbul 1991.
- Ataç, Nurullah.** Sözden Söze, Varlık Yayınları, İstanbul 1952.
- Ataç, Nurullah.** Günlerin Getirdiği, Varlık Yayınları, İstanbul 1957.
- Ataç, Nurullah.** Diyelim - Söz Arasında, Varlık Yayınları, İstanbul 1970.
- Ataç, Nurullah.** Günce, Varlık Yayınları, İstanbul 1971.
- Ataç, Nurullah.** Dergilerde, TDK Yayınları, Ankara 1980.
- Ataç, Nurullah.** Prospero ile Caliban (2. basım), Can Yayınları, İstanbul 1988.
- Ataç, Nurullah.** Okuruma Mektuplar (2. basım), Can Yayınları, İstanbul 1989.
- Ateş, Kemal.** Türkçe Yanlışları, Varlık Dergisi, Eylül 1989, s.27.
- Çolpan, Yılmaz.** Ataç'ın Sözcükleri, TDK Yayınları, Ankara 1968.
- Gökşen, Enver Naci.** "Ve - İle", Türk Dili, Şubat 1963, s.284-286.
- Hatipoğlu, Vecibe.** Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, DTCF Yayınları, Ankara 1978 .
- Kavcar, Cahit.** Edebiyat ve Eğitim, A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yay., Ankara 1982.
- Kurdakul, Şükran.** Şairler ve Yazarlar Sözlüğü (3. basım), Gözlem Yayınları, İstanbul, 1981.
- Salihoğlu, Mehmet.** Ataç'la Gelen, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1968.

Kemal Ateş'in Özgeçmişi

1947 yılında Kaman'da doğdu. İlkokulun bir bölümünü, ortaokul ve liseyi Ankara'da okudu. 1970 yılında Ankara Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyat Bölümü'nü bitirdi. Aynı fakültede mastır yaptı, "Türk Romanında Yöre Diline Yöneliş" konulu yüksek lisans tezini hazırladı. Doktora tezini Türkçenin Eğitimi ve Öğretimi Anabilim Dalı'nda yaptı.

Öykü ve romanlarında genel olarak gecekonduların insanlarını anlattı.

Aldığı ödüller:

1. **Çürük Kapı** adlı öykü kitabıyla Lions Jüri Özel Ödülü (1979).

2. MAY Yayınevi'nce açılan roman yarışmasında **Toprak Kovgunları** adlı romanıyla mansiyon (1981).

3. PEN Yazarlar Derneği'nin, ölümünün 25. yılı dolayısıyla Orhan Kemal adına düzenlediği öykü yarışmasında **Bir Şarkıyı Dinlerken** (1995) adlı kitabıyla ödül kazandı.

4. Hem roman, hem çocuk oyunu olarak yazdığı "**Yitik Kuzular**" adlı yapıtıyla Sıtkı Dost Edebiyat Ödülü'nü kazandı.

Yazarın ödül alan bu yapıtları dışında **Geç de Olsa** (1989) adlı bir romanı daha var.

Bilimsel ve sanatsal çalışmalarını birlikte yürüten Kemal Ateş, halen Ankara Üniversitesi Türk Dili Bölümü Başkanı olarak görev yapıyor.

Yazar, ayrıca pek çok radyo oyunu ve skeç yazdı.

zel radyo ve televizyon kanallarının dil konusundaki duyarsızlığı, geveze sunucuların bitmez tükenmez gafları, dizilerdeki güldüren dil yanlışları derken; Dr. Kemal Ateş bir de bakmış ki, asıl devletin yayımladığı (ya da onayladığı) yapıtlar dil yanlışlarıyla dolu. Bu durumda bozulma nerede başlıyor, nasıl durdurulacak, ne zaman bitebilecek öğrenmeyelim mi? Türkçe dostlarına bu kitabı mutlaka okumalarını ve saklamalarını öneriyoruz.

